

university of
 groningen

faculty of behavioural
 and social sciences

Veilig versus onveilig opgroeien: De invloed van bestaansonzekerheid
 op de mate van nationalisme en de rol van de opvoedsituatie

BAW Sociologie: Definitieve versie

Naam: Loreen Wijnja (S4867297)

Emailadres: l.wijnja.1@student.rug.nl

Begeleider: Rita Smaniotto

Tweede lezer: Marinus Spreen

Woordenaantal: 16649

Datum: 05-06-2024

Abstract

Na de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen in 2023 is het begrip nationalisme een prominent onderdeel geworden van het Nederlandse maatschappelijk debat. Volgens Geert Wilders' PVV moeten Nederland en haar bewoners weer op de eerste plaats komen te staan en een overgroot deel van de Nederlandse bevolking stemt hiermee in. Een mogelijke verklaring voor de steun aan deze nationalistische retoriek is de groeiende economische onzekerheid die Nederlanders ervaren. Bestaansonzekerheid, het niet kunnen vervullen van de primaire levensbehoeften op dit moment en in de toekomst wegens de financiële situatie, geeft mensen een gevoel van verlies van controle en zelfbeschikking. Op basis van de Sociale Identiteitstheorie (SIT) is de hypothese opgesteld dat mensen die bestaansonzeker zijn, sterkere nationalistische opvattingen hebben dan mensen die bestaanszeker zijn. Dit onderzoek neemt ook de kwaliteit van de opvoedsituatie in acht, omdat de situatie waarin iemand opgroeit de ontwikkeling van waarden en opvattingen op latere leeftijd beïnvloedt. Op basis van Bowlby's hechtingstheorie (1969) en het werk van Oliner en Oliner's (1989), is de hypothese opgesteld dat een veilige opvoedsituatie iemand beschermt tegen het omarmen van nationalistische opvattingen, wanneer hij geconfronteerd wordt met bestaansonzekerheid. Voor de toetsing van de verwachtingen is een hiërarchische lineaire regressieanalyse uitgevoerd met een steekproefgrootte van 667. De data die hiervoor zijn gebruikt, zijn afkomstig uit het LISS-panel; een grootschalig longitudinaal onderzoek dat informatie verstrekt van ongeveer 7500 Nederlandssprekende individuen. De resultaten van de analyse laten zien dat mensen die een onveilige opvoedsituatie hebben ervaren, sterkere nationalistische opvattingen hebben naarmate ze bestaansonzekerder worden. Dit is in lijn met de verwachtingen. Opvallend is echter dat mensen die uit een veilige situatie komen, *minder* nationalistische overtuigingen hebben naarmate ze bestaansonzekerder worden. Een mogelijke, speculatieve verklaring voor dit onverwachte resultaat is dat mensen die veilig zijn opgegroeid tevens beschermder zijn opgevoed en daardoor minder zijn blootgesteld aan diversiteit. De confrontatie met bestaansonzekerheid zou dan kunnen fungeren als een bewustwording van de moeilijkheden van anderen. Empathische waarden, die ze geleerd hebben vanuit hun opvoeding, worden hierdoor versterkt, wat een afname in nationalisme als gevolg heeft. Omdat deze bevinding contrasteert met de theorieën van Bowlby (1969) en Oliner en Oliner (1989), is het van belang om in vervolgonderzoek meerdere, alomvattende aspecten van de opvoedsituatie in acht te nemen.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
2. Theoretisch kader	9
2.1 Bestaansonzekerheid en nationalisme	9
2.2 Bestaansonzekerheid, nationalisme en de rol van de opvoeding	10
2.3 Controlevariabelen	11
3. Methoden	13
3.1 LISS-Panel: onderzoeksdesign	13
3.2 Data	15
3.3 Operationalisaties	17
3.3.1 Nationalisme	17
3.3.2 Bestaansonzekerheid	17
3.3.3 Opvoedsituatie	18
3.3.4 Controlevariabelen	19
3.4 Analyse-opzet	20
4. Resultaten	21
4.1 Beschrijvende statistieken	21
4.1.1 Univariante statistieken	21
4.1.2 Bivariate statistieken	23
4.2 Modevaluatie	24
4.2.1 Modelfit	24
4.2.1 Assumptiecontrole, multicollineariteit en uitbijters	25
4.3 Hypothesetoetsing	26
5. Conclusie en discussie	28
Literatuurlijst	31
Bijlage 1	35
1.1 Nationalisme	36

1.1.1 Oorspronkelijke variabele	36
1.1.2 Betrouwbaarheid en bewerkingen	37
1.1.3 Bewerkte variabele	38
1.2 Bestaansonzekerheid.....	40
1.2.1 Oorspronkelijke variabele	40
1.2.2 Betrouwbaarheid en bewerkingen	42
1.2.3 Bewerkte variabele	43
1.2.3.1 Tweede analyse: schaalconstructie (zonder ci19I261)	44
1.2.3.2 Derde analyse: schaalconstructie (met dummy-items).....	46
1.3 Opvoedsituatie	48
1.3.1 Oorspronkelijke variabele	48
1.3.2 Betrouwbaarheid en bewerkingen	50
1.3.3 Bewerkte variabele	52
1.4 Geslacht	53
1.4.1 Oorspronkelijke variabele	53
1.4.2 Bewerkingen	54
1.4.3 Bewerkte variabele	54
1.5 Leeftijd.....	56
1.5.1 Oorspronkelijke variabele	56
1.5.2 Bewerkte variabele	57
1.6 Opleidingsniveau.....	58
1.6.1 Oorspronkelijke variabele	58
1.6.2 Bewerkingen	59
1.6.3 Bewerkte variabele	59
Bijlage 2.....	61
2.1 Bivariate analyse.....	61
2.2 Multivariate analyse	62
2.2.1 Hiërarchische lineaire regressie.....	62
2.2.1.1 Tweede analyse: resultaten (zonder ci19I261)	65
2.2.1.2 Derde analyse: resultaten (met dummy-items)	67
2.2.1.3 Conclusie over de drie meetinstrumenten	70

2.2.2 Regressievergelijking	71
Bijlage 3.....	73
3.1 Assumptiecontrole.....	73
3.1.1 Onafhankelijke observaties.....	73
3.1.2 Lineariteit	74
3.1.3 Homoscedasticiteit.....	75
3.1.4 Normale verdeling van de residuen	75
3.2 Multicollineariteit.....	76
3.3 Uitbijters	77
3.3.1 Controle	77
3.3.2 Lineaire regressieanalyse zonder uitbijters.....	78
Bijlage 4.....	82

1. Inleiding

Het zal niemand ontgaan zijn: Geert Wilders van de PVV was overtuigend winnaar van de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023. Het overkoepelende thema van zijn partijprogramma, was het idee dat Nederland en haar bevolking 'weer op één moet komen te staan' (Oostveen, 2024). Nederlanders zouden weer de baas in hun eigen land moeten worden. Hiermee doelt Wilders onder andere op het aanpakken van de toenemende stroom van migranten die naar Nederland komt. Volgens hem vormt onze groeiende multiculturele samenleving een bedreiging voor de Nederlandse maatschappij en cultuur. De 'asieltsunami' zou discriminatie van Nederlanders teweeg hebben gebracht, waarbij andere etniciteiten voorrang krijgen in zorg en onderwijs (PVV, 2023). Ook de Europese Unie doet volgens de PVV af aan de macht die Nederlanders over hun eigen land hebben. Ze pleiten voor een bindend referendum over de Nexit; Nederland moet een soeverein land worden, waar alleen de Nederlandse vlag wappert (PVV, 2023). Deze uitspraken van Wilders duiden op een sterk nationalistisch wereldbeeld, waarbij Nederland als beter wordt beschouwd ten opzichte van andere landen (De Dijn, 2023).

Nationalisme is een ideologie waarbij mensen een voorkeur hebben voor hun eigen land en haar bevolking en deze tevens beter vinden dan andere landen en bevolkingen (Dekker et al., 2003). Nationalistische opvattingen hebben over het algemeen een negatieve connotatie, omdat ze impliceren dat de ene groep beter is dan de andere. Het wordt daarom gezien als een voedingsbodem voor discriminatie. De verkiezingsuitslag impliceert dat een groot deel van de Nederlandse bevolking deze retoriek steunt.

Een mogelijke verklaring voor deze nationalistische steun in Nederland, is de groeiende economische onzekerheid die haar inwoners doormaakt. In 2023 leefden zo'n 800.000 mensen in armoede, onder wie ongeveer 200.000 kinderen (Commissie Sociaal Minimum, 2023). Nederlanders hebben steeds meer moeite met rondkomen en kunnen niet altijd in hun levensonderhoud voorzien. Het niet kunnen vervullen van iemands primaire levensbehoeften en die van het gezin vanwege de financiële situatie, op dit moment of in de toekomst, wordt bestaansonzekerheid genoemd (Catalano, 1991; Rohde et al., 2016; Van Geuns, 2022). Deze manier van leven heeft onmiskenbare gevolgen voor de mensen die onder deze categorie vallen. Zo hebben zij gemiddeld een ongezondere leefstijl, een grotere kans op depressie en zelfmoord en hebben ze over het algemeen een slechtere gezondheid (Catalano, 1991). Ook kinderen worden geraakt door bestaansonzekerheid. Ze hebben een ongezondere leefstijl en hebben minder kans op een goede toekomst (Commissie Sociaal Minimum, 2023). Dit onderzoek richt zich op de objectieve kant van bestaansonzekerheid, waarbij feitelijke, waarneembare aspecten van bestaansonzekerheid centraal staan. Voorbeelden hiervan zijn het opbouwen van schulden en werkloosheid (Catalano, 1991).

Mensen die in een dergelijke staat van onzekerheid verkeren, ervaren een gebrek aan controle en autonomie, waardoor ze een grotere behoefte hebben aan een sociale identiteit (Weinstein et al.,

2017; Weinstein & Stone, 2018). Bestaansonzekerheden zijn hierdoor vatbaarder voor het omarmen van nationalistische opvattingen, zoals Wilders' ideeën, omdat dit een toegankelijke vorm van sociale identiteit kan zijn (Dekker et al., 2003; Haas, 1986). Daarom leg ik in dit onderzoek de focus op de eventuele invloed van bestaansonzekerheid op de mate van nationalisme. Er is veel onderzoek gedaan naar de politieke gevolgen van bestaansonzekerheid, waarbij de negatieve invloed van bestaansonzekerheid wordt benadrukt. Zo versterkt de steun voor populisme (Margalit, 2019), neemt etnische intolerantie toe (Rebecchi & Rohde, 2022) en daalt het politieke vertrouwen (Sairam & Heddesheimer, 2022; Wroe, 2015) wanneer meer mensen in de samenleving bestaansonzeker worden. Bestaansonzekerheid is nog niet eerder in combinatie met nationalisme onderzocht.

Nationalisme is op zichzelf meermaals behandeld, maar vanwege de complexiteit van het begrip, lopen deze studies zeer uiteen. Nationalisme wordt grotendeels beschouwd als een ideologie die discriminatie uitlokt (Ausserladscheider, 2019; Baughn & Yaprak, 1996). Hetzelfde geldt voor dit onderzoek: iemand is nationalistisch wanneer deze Nederland en haar bewoners boven andere landen en bevolkingsgroepen plaatst (Dekker et al., 2003). Er zijn echter ook een aantal studies die nationalisme als een altruïstische waarde neerzetten, waarbij gemeenschap, loyaliteit en verbondenheid met de natie centraal staat (Kohsmanova & Ravchyna, 2016; McKim & McMahan, 1997). Deze benadering wordt bovendien vaak onderzocht in verhouding tot ethnocentrisme: een ideologie waarbij mensen hun eigen cultuur als de enige juiste beschouwen en neerkijken op mensen die een andere cultuur aanhouden (Sumner, 1906). Deze studies laten zien dat nationalisme voortkomt uit loyaliteit en vertrouwen in eigen land, in plaats van uit haat of superioriteitsgevoelens tegenover een andere cultuur (Kemmelmeyer, 2010; Rosenblatt, 1964).

Naast het verband tussen bestaansonzekerheid en nationalisme, kijk ik ook naar de rol van kwaliteit van de opvoedsituatie in deze relatie. De situatie waarin iemand opgroeit speelt een grote rol in de ontwikkeling van de waarden en opvattingen van een individu (Oliner & Oliner, 1989). Kinderen internaliseren de gedragingen van hun ouders en gebruiken deze later in hun eigen leven. Volgens Bowlby's hechtingstheorie (1969) is de relatie met de ouders bepalend voor alle opvolgende relaties die het kind zal hebben in zijn leven. Wanneer een kind een warme relatie heeft met zijn ouders, ontwikkelt het positieve waarden en eigenschappen, zoals een groter empathisch vermogen en een verhoogd vertrouwen. Dit kan grotere openheid en acceptatie van andere etniciteiten als gevolg hebben. Een afstandelijke relatie zorgt daarentegen voor negatieve waarden en eigenschappen, zoals weinig zelfbeschikking en intern wantrouwen, wat er juist toe kan leiden dat mensen zich afzetten tegen andere etniciteiten (Oliner & Oliner, 1989). In dit onderzoek maak ik een onderscheid tussen een veilige en onveilige opvoedsituatie, die bepaald wordt door de kwaliteit van de relatie met de vader en moeder. De opvoedsituatie is nog niet eerder onderzocht in combinatie met bestaansonzekerheid en nationalisme.

Bovendien biedt dit onderzoek een interdisciplinaire benadering. Het laat namelijk een sociologisch verband zien door de sociale concepten bestaansonzekerheid en nationalisme te behandelen – deze concepten omvatten de hele maatschappij en haar inwoners. De focus op de emotionele banden tussen kind en ouders en de gevolgen hiervan, vormt de psychologische invalshoek

binnen dit onderzoek. Door deze twee disciplines te combineren, kan ik dieper ingaan op de mechanismen achter de centrale vraagstelling van dit onderzoek.

De centrale probleemstelling van dit onderzoek, is de volgende: *In hoeverre hebben bestaansonzekereren sterkere nationalistische opvattingen en wordt dit afgezwakt door een veilige opvoedsituatie?*

Om de hypothesen af te leiden, maak ik gebruik van de Sociale Identiteitstheorie (SIT; Tajfel & Turner, 1979), Bowlby's hechtingstheorie (1969) en Oliner en Oliner's theorie over de altruïstische persoonlijkheid (1989). De dataset die wordt gebruikt voor de statistische analyse van dit onderzoek, is afkomstig van het LISS-panel (2024). Om de hypothesen te toetsen, voer ik een hiërarchische lineaire regressie uit.

2. Theoretisch kader

2.1 Bestaansonzekerheid en nationalisme

De Sociale Identiteitstheorie (SIT) stelt dat het behoren tot een sociale groep van belang is voor mensen, omdat dit onderdeel is van iemands identiteit. Mensen ontlenen namelijk een deel van hun identiteit aan de groep waar ze toe behoren (Tajfel & Turner, 1979). Zo is een mens niet alleen een individu, maar ook een geslacht, familielid, collega en inwoner van een land. Men voelt zich verbonden met zijn groep; de gedeelde identiteit reguleert wat ze geloven, hoe ze zich gedragen en hoe ze door anderen worden waargenomen (Tajfel & Turner, 1979). De SIT benoemt dat mensen elkaar indelen in twee groepen: de groep waarmee iemand zich mee identificeert (in-groep) en alle andere groepen (uit-groep). De identificering met de in-groep wordt de sociale identiteit genoemd (Tajfel, 1970).

Volgens de SIT streven mensen naar een positief zelfbeeld (Scheepers & Ellemers, 2019). Omdat de sociale identiteit bepaalt hoe iemand wordt waargenomen door anderen, willen mensen ook een positief beeld creëren van de in-groep. Wanneer ze de in-groep vergelijken met andere groepen (uit-groep), willen ze dat hun eigen groep er het beste uitkomt en ze beoordelen deze dan ook altijd positiever dan alle andere groepen (McKeown et al., 2016). Er ontstaat een strijd tussen de in- en uit-groep over wie de meeste status en relevantie heeft. Mensen kunnen hierdoor een gevoel van superioriteit van de in-groep ontwikkelen – hun groep is immers de beste.

De SIT kan worden doorgetrokken naar het hebben van nationalistische opvattingen. Mensen identificeren zichzelf op basis van hun bevolkingsgroep en vergelijken zichzelf met andere bevolkingsgroepen – er is een duidelijk onderscheid tussen de in- en uit-groep (Varshney, 2003). De nationaliteit kan dus beschouwd worden als een vorm van sociale identiteit, waar iemand zich sterk verbonden mee voelt. Dit kan voor sommige mensen resulteren in een gevoel van superioriteit in vergelijking met mensen met een andere nationaliteit.

Mensen die bestaansonzeker zijn, hebben een grotere behoefte aan een vorm van sociale identiteit. Bestaansonzekeren hebben beperkte financiële middelen, waardoor ze niet in staat zijn om in hun primaire levensbehoeften te voorzien. Het constant bezig zijn met de eindjes aan elkaar knopen, geeft hen een gevoel van beperkte vrijheid en controleverlies. Ze hebben niet de mogelijkheid om hun leven te leiden zoals zij dat willen, waardoor ze een gebrek aan zelfbeschikking en autonomie ervaren (Weinstein & Stone, 2018). Het hebben van een sociale identiteit, het gevoel ergens bij te horen, kan het idee van controle en autonomie terughalen (Weinstein et al., 2017). Nationalisme kan dit vervullen. Een positieve identificatie met eigen land en haar bevolking, zelfs het gevoel superieur te zijn tegenover de uit-groep, vervult namelijk de behoefte aan een sociale identiteit (Dekker et al., 2003; Haas, 1986). Daarnaast ontwikkelt iemand meer zekerheid en zelfvertrouwen, wanneer diegene zich positief identificeert met een groep (Scheepers & Ellemers, 2019; Weinstein et al., 2017). Bestaansonzekeren

maken nationalistische opvattingen onderdeel van hun sociale identiteit om het gevoel te krijgen ergens bij te horen en om een gevoel van zekerheid terug te winnen.

Bestaansonzekereren zullen zich dus sterker verbonden voelen met hun eigen land en haar bevolking, en dus sterkere nationalistische opvattingen hebben, omdat ze een grotere behoefte hebben aan een sociale identiteit. Aan de hand van deze theorie is de volgende hypothese opgesteld – Hypothese 1: *Mensen die bestaansonzeker zijn, hebben sterkere nationalistische opvattingen dan mensen die bestaanszeker zijn.*

2.2 Bestaansonzekerheid, nationalisme en de rol van de opvoeding

Mensen die een veilige opvoeding hebben gekend, waarbij de relatie tussen het kind en de ouders positief was, zouden een soort bescherming kunnen ervaren. Het zou ervoor kunnen zorgen dat iemand op latere leeftijd minder snel nationalistische opvattingen omarmt wanneer diegene in een staat van bestaansonzekerheid terecht komt.

Bowlby (1969) en Oliner en Oliner (1989) stellen dat de opvoedsituatie een aanzienlijke invloed heeft op de ontwikkeling van waarden en ethische overtuigingen bij individuen op latere leeftijd. De manier waarop ouders met hun kinderen omgaan en de kwaliteit van de hechting tijdens de opvoeding, zijn van groot belang voor iemands persoonlijkheid. Kinderen observeren namelijk het gedrag van hun ouders en reproduceren dit op latere leeftijd. Daarom hebben kinderen die een veilige opvoedsituatie kennen, waarin ouders responsief, betrokken en ondersteunend zijn en waar de hechting sterk was, meer kans om positieve waarden te ontwikkelen (Bowlby 1969; Hoffman, 1963; Oliner & Oliner, 1989). Zo gedragen deze kinderen zich meer altruïstisch en ze hebben een groter verantwoordelijkheidsgevoel naar anderen toe naarmate ze ouder worden. Dit houdt in dat ze meer bereid zijn om anderen te helpen, ook als het ten nadele van henzelf is. Hun behulpzaamheid beperkt zich niet tot enkel hun eigen groep, maar strekt zich ook uit tot mensen buiten hun sociale kring (Oliner & Oliner, 1989). Deze inclusieve houding wordt ondersteund door hun sterke empathische vermogen. Ze kunnen zich namelijk beter verplaatsen in anderen en zijn daardoor beter in staat om heterogene relaties te onderhouden (relaties met mensen die andere kenmerken hebben dan zichzelf).

Kinderen die opgroeien in een onveilige situatie, waarin de relatie met de ouders zwak, formeel en afstandelijk was, ervaren een gebrek aan zelfbeschikking en een grotere moeite met het aangaan van relaties (Bowlby, 1969; Oliner & Oliner, 1989). In dit soort gezinnen groeien kinderen op met het idee dat relaties enkel instrumentele waarde moeten hebben en worden stereotypes over minderheden, zoals migranten, aangehouden. De internalisatie van deze ideeën maakt kinderen op latere leeftijd angstig voor het onbekende; ze ontwikkelen een intern wantrouwen voor anderen (Bowlby, 1969; Paradis & Boucher, 2020; Shahab et al., 2021). Hierdoor isoleren ze zichzelf van de maatschappij en vermijden ze hechte relaties. Omdat ze zich niet goed kunnen verplaatsen in anderen, hebben ze met

name oppervlakkige, homogene relaties (relaties met mensen die dezelfde kenmerken hebben als zichzelf). Wanneer mensen die onveilig zijn opgegroeid in een staat van crisis verkeren of zich bedreigd voelen, zullen ze hulp afslaan en hun frustraties uiten op hun kleine sociale kring, of op andere buitenstaanders (Oliner & Oliner, 1989).

Bestaansonzekere mensen die een onveilige opvoedsituatie hebben ervaren, kunnen vatbaarder zijn voor het internaliseren van nationalistische opvattingen, vanwege de waarden en eigenschappen die ze ontwikkelen vanuit hun opvoeding. In tijden van bestaansonzekerheid zijn mensen op zoek naar structuur en autonomie (Weinstein & Stone, 2018). Het omarmen van nationalistische opvattingen kan een gevoel van zekerheid en controle bieden, omdat het een duidelijk onderscheid maakt tussen de eigen groep en de buitenstaanders (Haas, 1986). Voor mensen die onveilig zijn opgegroeid, is dit onderscheid van nog groter belang: zij klampen zich vast aan wat bekend is en isoleren zichzelf van alles wat daarbuiten valt (Bowlby, 1969; Oliner & Oliner, 1989). Ze zullen zich dus sneller tot nationalisme wenden, omdat het hen een voorspelbaar en veilig idee biedt van wat goed en fout is. Bovendien hebben ze vanuit hun opvoeding stereotyperend leren denken. Deze gedachtegang resoneert met de voorkeur voor eigen land en eigen bevolking.

Hoewel mensen die in een veilige opvoedsituatie zijn opgegroeid ook negatief beïnvloed kunnen worden door bestaansonzekerheid, is het dus aannemelijk dat zij vanuit hun opvoeding andere waarden hebben ontwikkeld die hen helpen hier mee om te gaan. Dit maakt hen minder vatbaar voor nationalistische opvattingen dan bestaansonzekeren die opgegroeid zijn in een onveilige opvoedsituatie. De hypothese die hiervoor is opgesteld, is de volgende – Hypothese 2: *Het positieve effect van bestaansonzekerheid op nationalistische opvattingen is groter voor mensen die opgegroeid zijn in een onveilige opvoedsituatie, dan voor mensen die opgegroeid zijn in een veilige opvoedsituatie.*

2.3 Controlevariabelen

De controlevariabelen die in dit onderzoek worden gehanteerd, zijn geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Het is van belang om rekening te houden met andere verklaringen die invloed zouden kunnen hebben op het hoofverband. De interne validiteit van het onderzoek wordt aangetast, wanneer deze factoren niet meegenomen worden in de analyse. Doordat ik controleer voor alternatieve verklaringen, zet ik de analyse van het hoofverband centraal en kan ik met meer zekerheid conclusies trekken over dit verband.

Ten eerste moet er rekening gehouden worden met het verschil in geslacht. Mannen zijn eerder geneigd om etnocentrisch te denken (Kimmelmeier, 2010). Ze hebben sneller superioriteitsgevoelens over de in-groep. De reden hiervoor is dat ze simplistischer denken (Kimmelmeier, 2010) en minder empathisch zijn dan vrouwen tegenover de uit-groep (Kageyama, 2023; Romano et al., 2021). Mannen zullen zich sneller afwenden van mensen die niet tot hun

nationaliteit behoren. Daarnaast zijn er methodologische redenen voor het controleren voor geslacht. Deze worden in de methoden paragraaf uiteengezet.

Ten tweede wordt er gecontroleerd voor de variabele leeftijd. Oudere mensen zijn meer nationalistisch parochialistisch dan jongere mensen (Kageyama, 2023). Dit betekent dat ze liever geassocieerd willen worden met mensen van hun eigen land, dan met mensen van een andere etniciteit (Romano et al., 2021). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat oudere mensen over het algemeen minder verbonden zijn met de wereld en daardoor zich daardoor minder omringen met andere groepen (Kageyama, 2023). Dit geeft aan dat er eventueel een verschil bestaat tussen jongere en oudere mensen en daarom is het van belang om ook voor leeftijd te controleren.

Tot slot wordt de variabele opleidingsniveau meegenomen, omdat er een verschil zou kunnen bestaan voor de invloed van bestaansonzekerheid op nationalisme tussen hoog- en laagopgeleiden. Hoogopgeleiden hebben namelijk een groter economisch kapitaal dan laagopgeleiden: ze hebben vaak een hoger inkomen en meer mogelijkheden om aan een baan te komen (Dominitz & Manski, 1997; Hu et al., 2022; Rohde et al., 2016). Zij zullen dus minder bestaansonzekerheid ervaren dan laagopgeleiden. Bovendien hebben laagopgeleiden meer nationalistisch parochialistisch neigingen (Kageyama, 2023; Romano et al., 2021). Laagopgeleiden zullen zich dus eerder afwenden van mensen die uit een ander land komen. Vanwege de mogelijkheid dat er verschillen zijn tussen hoog- en laagopgeleiden, controleer ik tevens voor opleidingsniveau.

3. Methoden

3.1 LISS-Panel: onderzoeksdesign

Dit onderzoek maakt gebruik van een dataset die afkomstig is van het LISS-panel (2024). Het LISS-panel (Longitudinal Internet studies for the Social Sciences) is een grootschalig longitudinaal onderzoek, dat is opgericht in 2007. Het wordt beheerd door non-profit instituut Centerdata van de Universiteit van Tilburg (Centerdata, 2022). Zij distribueren maandelijks online vragenlijsten naar hun participanten over diverse onderwerpen. Het zijn in totaal acht vragenlijsten met als categorieën Health, Politics and Values, Religion and Ethnicity, Social Integration and Leisure, Family and Household, Work and Schooling, Personality en Economic situation: Assets, Income en Housing (LISS, 2024). De doelgroep voor het gebruik van de data die hieruit voortkomt, is wetenschappelijk, beleidsmatig of maatschappelijk relevant onderzoek.

Sinds 2007 heeft het LISS-panel de vragenlijsten naar 12003 individuen gedistribueerd. Het huidige panel bestaat naar schatting uit 5000 Nederlandse huishoudens, zo'n 7500 individuen van boven de zestien jaar oud die de vragenlijsten actief invult. Deze participanten zijn geselecteerd door middel van een aselechte kanssteekproef die getrokken is uit het landelijke adresbestand van het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS). Dit adresbestand wordt jaarlijks door het CBS samengesteld op basis van een willekeurige 10%-steekproef uit de BRP (Basisregistratie Personen) (Scherpenzeel et al., 2009). De centrale populatie van het LISS-panel is dus de Nederlandssprekende bevolking van zestien jaar en ouder. De steekproef die het LISS-panel trekt, wordt om de twee jaar herhaald, zodat het respondentenaantal rond de 5000 blijft. In de loop van de tijd zullen er namelijk huishoudens afvallen, doordat ze niet meer mee kunnen of willen doen en zo wordt er voor dat verlies gecompenseerd (LISS, 2024). Het daadwerkelijke aantal participanten is hierdoor moeilijk te bepalen.

De participantenwerving van het LISS-panel kent meerdere zorgvuldig uitgevoerde stappen. Allereerst worden alle huishoudens in kaart gebracht die voortkomen uit de aselechte steekproef van het adresbestand (CBS). Deze huishoudens krijgen een brief thuis toegestuurd, met een algemene introductie over het panel en het doel ervan. Het huishouden kan aangeven lid te willen worden door naar een in de brief vermelde website te gaan, of door een QR-code te scannen. Door middel van deze CAWI-methode (Computer Assisted Web Interviewing) worden de meeste participanten geworven (Tilburg University, 2022).

Wanneer huishoudens niet benaderd kunnen worden aan de hand van een brief, wordt de CATI-methode (Computer Assisted Telephone Interviewing) ingezet, voor zover dit mogelijk is. Hierbij zoekt een extern bedrijf de telefoonnummers van potentiële participanten via openbare registers op. Ze worden vervolgens gebeld door enquêteurs van I&O Research met de vraag of ze lid willen worden van het panel (Tilburg University, 2022).

Als de telefonische benadering ook niet lukt (wegens een verkeerd of het ontbreken van een telefoonnummer) worden de adressen uit de steekproef fysiek bezocht door de enquêteurs. Dit is de CAPI-methode (Computer Assisted Personal Interviewing). Er wordt een kort interview afgelegd met een lid van het huishouden dat 5 tot 10 minuten duurt en het wordt afgesloten met de vraag of diegene panellid wil worden (Tilburg University, 2022).

Nadat de huishoudens hebben toegezegd om panellid te worden, krijgen ze een e-mail waarin ze bevestigen dat ze willen meedoen, gevolgd door een vragenlijst met algemene achtergrondvragen over de participant die meteen ingevuld dient te worden (LISS, 2024). Aan het einde van deze lijst wordt de participant gevraagd de 'LISS-informed consent' brief te lezen en te tekenen, om zo daadwerkelijk lid te worden. Dit formulier benadrukt dat Centerdata de antwoorden van participanten verzamelt en beschikbaar stelt voor diverse onderzoekers, maar dat de persoonlijke gegevens beschermd worden. Zodra participanten toestemming hebben verleend, zullen ze elke maand meerdere online vragenlijsten toegestuurd krijgen, die ze kunnen invullen. Elke lijst heeft een totale duur van gemiddeld 60 minuten. Participanten krijgen een financiële vergoeding per vragenlijst die ze invullen (LISS, 2024). Één lid van het huishouden verstrekt de gegevens van het huishouden als geheel en diegene werkt deze informatie bij wanneer dat nodig is.

Het LISS-panel legt grote nadruk op representativiteit tijdens het werven van participanten (Centerdata, 2022; LISS-panel, 2024). Zoals is gebleken, mogen participanten de vragenlijsten alleen invullen, als ze lid zijn van het panel. Het is uitnodiginggebonden, zelfaanmelding is dus niet mogelijk. Daarnaast krijgen respondenten die zelf geen toegang hebben tot het internet of geen computer ter beschikking hebben, een computer (simPC) met internetaansluiting toegewezen, zodat ze toch kunnen participeren. Respondenten die twijfelen over de moeilijkheidsgraad van het online invullen van de vragenlijsten, krijgen bij het recruiteringsinterview een demonstratievideo te zien, waarin wordt uitgelegd hoe een vragenlijst beantwoord dient te worden (Scherpenzeel et al., 2009). Respondenten die weinig digitale vaardigheden hebben, worden zo niet uitgesloten van het onderzoek (LISS, 2024). Deze manier van participantenwerving waarborgt de representativiteit van het LISS-panel (Centerdata, 2022).

3.2 Data

In dit onderzoek wordt er specifiek gewerkt met data uit de modules *Income*, *Political and social attitudes in the Netherlands*, *Life History Questionnaire* en *Achtergrondvariabelen*. Het aantal participanten dat deze vragenlijsten heeft ingevuld, varieert sterk per lijst. Zo is de vragenlijst *Income* (juni/juli 2019) voorgelegd aan 6192 participanten, waarvan 4860 deze volledig hebben ingevuld. De vragenlijst *Political and social attitudes in the Netherlands* (januari 2020) is voorgelegd aan 2935 participanten, waarvan 2164 het hebben afgemaakt. 6217 participanten hebben de vragenlijst *Life History Questionnaire* (juli/augustus 2012) gekregen en 5231 hebben deze volledig ingevuld. De *Achtergrondvariabelen*-vragenlijst (september 2022) wordt maandelijks voorgelegd, zodat de informatie actueel blijft. Het is onduidelijk hoeveel individuen deze hebben ingevuld. Aangezien niet alle participanten alle vragenlijsten voorgelegd krijgen, valt er een groot aantal van de circa 7500 actieve respondenten af wanneer de verschillende lijsten worden gecombineerd.

Er vallen tevens meer respondenten af vanwege een aantal selecties die voorafgaand aan de statistische analyses plaatsvinden. Zo maak ik een onderscheid tussen respondenten met een Nederlandse en niet-Nederlandse achtergrond en behoud ik slechts de eerstgenoemde groep in de dataset. Omdat de afhankelijke variabele nationalisme wordt gedefinieerd als het hebben van een voorkeur voor eigen land en haar bevolking en deze variabele geoperationaliseerd wordt door te specificeren naar Nederland, is het onlogisch om de groep respondenten met een andere etnische achtergrond mee te nemen in de statistische analyse. Als een dergelijke respondent nationalistische opvattingen aanhoudt, zal dat hoogstwaarschijnlijk niet tot uiting komen in een voorkeur voor Nederland, maar voor hun land van herkomst. Dit zal resulteren in een vertekening van de resultaten. Zo zal er een groter aantal respondenten zijn die wegens de operationalisatie niet als nationalistisch wordt bestempeld. Door alleen Nederlanders mee te nemen in de analyse, wordt deze vertekening voorkomen. Onder Nederlanders vallen respondenten met een autochtone herkomst; eerste generatie van niet-Nederlandse, westerse afkomst; tweede generatie van niet-Nederlandse, niet-westerse afkomst en tweede generatie van niet-Nederlandse, westerse afkomst. Het gaat hierbij om 6555 respondenten. Alleen de respondenten die de eerste generatie van niet-Nederlandse, niet-westerse afkomst zijn, bestempel ik als niet-Nederlands. De reden hiervoor is dat de eerste generatie vaak weinig geassimileerd is en een voorkeur heeft voor hun land van herkomst, omdat deze mensen nog sterk verbonden zijn met hun eigen land (Brown & Bean, 2006; Levitt, 2006).

Daarnaast neem ik alleen de huishoudhoofden mee in de analyse. Dit zijn er in totaal 4299. De steekproef van de gebruikte dataset bevat personen die uit hetzelfde huishouden komen. Door alleen de huishoudhoofden mee te nemen in het onderzoek, wordt afhankelijkheid tussen cases voorkomen. Een huishoudhoofd is degene op wiens naam het huur- of koopcontract van de woning staat, waarin het huishouden woont. Als het op meerdere namen staat, gaat het om het huishoudlid met het hoogste inkomen (LISS-panel, 2024). Deze mensen zullen daarom de meest accurate representatie zijn voor het huishouden op het gebied van bestaansonzekerheid. Voor deze groep wordt dus ook geselecteerd.

Daarnaast zullen er andere redenen zijn waarom respondenten weigeren de vragen te beantwoorden, waardoor de non-respons tevens hoger wordt. Zo gaan de gestelde vragen en stellingen grotendeels over gevoelige onderwerpen, zoals inkomensgerichte informatie en meningen over andere bevolkingen. Het kan voorkomen dat respondenten vragen over hun financiële toekomstbeeld niet willen beantwoorden, omdat ze een vorm van schaamte ervaren of omdat ze willen laten blijken dat het beter gaat dan de werkelijkheid is. Bovendien kunnen respondenten ervoor kiezen om sociaal wenselijke antwoorden te geven als het gaat om hun voorkeur voor andere landen en bevolkingsgroepen, omdat dit meer maatschappelijk geaccepteerd wordt. Ook vragen over de opvoedsituatie kunnen voor sommige respondenten moeilijk te beantwoorden zijn. Zo kan er tevens een gevoel van schaamte opkomen of kiezen respondenten ervoor om hun slechte opvoedsituatie te verbloemen ter bescherming van hun ouders. Deze situaties hebben geleid tot 26 invalide antwoorden, waardoor er een kleine afname in respons heeft plaatsgevonden.

Het combineren van vragenlijsten, de selecties en de onbereidheid van participanten om gevoelige vragen te beantwoorden, hebben een grote hoeveelheid non-respons en missende waarden als gevolg. Het uiteindelijke respondentenaantal is beperkt tot 667. Deze aanzienlijke daling kan de betrouwbaarheid van het onderzoek en de mogelijkheid tot generalisatie verminderen. Ik houd er daarom nauwkeurig rekening mee wanneer ik de statistische analyses uitvoer en er conclusies over trek.

3.3 Operationalisaties

3.3.1 Nationalisme

De afhankelijke variabele *nationalisme* is gemeten aan de hand van twee stellingen die afkomstig zijn uit de module *Political and social attitudes in the Netherlands*. De stellingen zijn: “De wereld zou beter zijn als mensen uit andere landen meer zoals Nederlanders zouden zijn.” en: “Over het algemeen is Nederland een beter land dan de meeste andere landen.” De respondenten konden op beide stellingen antwoorden met de volgende schaalverdeling: helemaal oneens (1), oneens (2), een beetje oneens (3), niet oneens en niet eens (4), een beetje eens (5), eens (6), helemaal eens (7). Hierbij geeft een hogere score tevens een hogere mate van nationalisme aan. De twee items zijn samengevoegd tot een zevenpuntsschaal door het gemiddelde te nemen. De Cronbach’s Alpha, die de betrouwbaarheid in de meting van een concept aangeeft, is tamelijk laag ($\alpha = 0.639$). Dit geeft aan dat de twee items niet zeer passend zijn voor het meten van nationalisme. Er is echter voor gekozen om deze schaal te behouden, omdat geen andere items binnen de dataset de aspecten van nationalisme omvatten. Er zal echter wel rekening gehouden worden met deze afwijking wanneer er conclusies getrokken worden over de resultaten.

Deze schaal dekt de kern van het theoretische concept nationalisme, gedefinieerd als het hebben van een voorkeur voor eigen land en eigen bevolking (Dekker et al., 2003). De twee items meten de twee kernaspecten van het concept: de perceptie van het eigen land als superieur en de perceptie van haar bevolking als superieur.

3.3.2 Bestaansonzekerheid

De onafhankelijke variabele *bestaansonzekerheid* is gemeten aan de hand van twee vragen en een stelling, die afkomstig zijn uit de module *Income*. De eerste vraag “Hoe zou u op dit moment de financiële situatie van uw huishouden beschrijven?” kon beantwoord worden aan de hand van een vijfpuntsschaal met de volgende antwoordmogelijkheden: er worden schulden gemaakt (1); de spaarmiddelen worden een beetje aangesproken (2); er wordt precies rondgekomen (3); er wordt een beetje geld overgehouden (4); er wordt veel geld overgehouden (5). Ook de tweede vraag “Verwacht u dat uw financiële situatie de komende 12 maanden zal verbeteren of verslechteren?” heeft een schaalverdeling met vijf antwoordmogelijkheden: zal sterk verbeteren (1), zal licht verbeteren (2), zal ongeveer gelijk blijven (3), zal licht verslechteren (4), zal sterk verslechteren (5), ik weet het niet (-9). De stelling heeft tevens vijf antwoordmogelijkheden: “Kijk naar de komende 12 maanden. Denkt u dan dat de uitgaven van uw huishouden ...” veel hoger zullen zijn dan de inkomsten (1); hoger zullen zijn dan de inkomsten (2); ongeveer gelijk zullen zijn aan de inkomsten (3); lager zullen zijn dan de inkomsten (4); veel lager zullen zijn dan de inkomsten (5); ik weet het niet (-9). Ik heb het niet-concrete antwoord

'Ik weet het niet' (-9) geschaard onder missende waarden. De eerste vraag en de stelling zijn gespiegeld, zodat een hogere score een hogere mate van bestaansonzekerheid betekent. Van de overgebleven scores is het gemiddelde genomen ($\alpha = 0.606$), waardoor de schaalverdeling hetzelfde blijft. De lage betrouwbaarheid geeft aan dat de items bestaansonzekerheid niet optimaal kunnen meten.

Wegens de lage betrouwbaarheid heb ik twee alternatieve meetinstrumenten voor bestaansonzekerheid geconstrueerd en daarmee de lineaire regressieanalyse twee keer opnieuw uitgevoerd. Bij het eerste meetinstrument is de tweede vraag weggelaten, die ingaat op de verbetering of verslechtering van de financiële situatie. Vervolgens is het gemiddelde genomen van de overgebleven scores ($\alpha = 0.653$). Aan het derde meetinstrument heb ik zes items toegevoegd. Deze items beslaan onderwerpen zoals de mogelijkheid om eenvoudig kapotte spullen te vervangen, het krijgen van financiële steun van familie en vrienden en het kunnen betalen van de huur. Op al deze items konden de respondenten antwoorden met nee (0) of ja (1). Door middel van schaalconstructie is het gemiddelde genomen van de nieuwe variabele en de eerste en derde vraag uit de oorspronkelijke analyse ($\alpha = 0.691$). Voor beide analyses geldt dat de betrouwbaarheid iets verhoogt. Desondanks kies ik ervoor om de originele schaal, met drie items, te behouden. De reden hiervoor is dat de betrouwbaarheid niet sterk verbetert in verhouding met het aantal toegevoegde items, en vanwege de vrijwel identieke resultaten die de nieuwe analyses produceren. De volledige bespreking van deze analyses staat in Bijlage 1 (schaal constructie) en in Bijlage 2 (regressieanalyse).

De schaal van bestaansonzekerheid bestaat uit de eerdergenoemde items, omdat ze alle drie het concept op een objectieve manier meten, en gezamenlijk de huidige en toekomstige financiële situatie in kaart brengen. Het eerste item kijkt naar de huidige financiële situatie, waarbij wordt gevraagd naar of iemand kan rondkomen of niet. Het tweede en derde item gaan in op de toekomstige financiële situatie. Het tweede item vraagt of de situatie zal verbeteren of verslechteren en het derde item vergelijkt de inkomsten met de toekomstige uitgaven. Het is essentieel om zowel de huidige, als de toekomstige financiële situatie te meten, omdat duurzaamheid een belangrijk aspect is van bestaansonzekerheid. Wanneer het inkomen van iemand langdurig onder het basisniveau ligt, draagt het bij aan bestaansonzekerheid (Van Geuns, 2022). Het meenemen van de toekomstige situatie schetst dus een beter beeld van de bestaansonzekerheid die mensen ervaren.

3.3.3 Opvoedsituatie

De modererende variabele *opvoedsituatie* is gemeten aan de hand van acht stellingen, waarvan vier over de relatie met de moeder en vier over de relatie met de vader gaan, afkomstig uit de module *Life History Questionnaire*. Voorbeelden van stellingen zijn: "Mijn moeder en ik hadden een hechte band." en "Ik kon altijd met mijn problemen bij mijn vader terecht." Bijlage 1 geeft een overzicht van de overige zes stellingen. Elke stelling kon beantwoord worden met vijf antwoordmogelijkheden, die gaan

van helemaal mee oneens (1) naar helemaal mee eens is (5). Hier duidt een hogere score op een positieve relatie met de ouders. Van de scores die overbleven, is het gemiddelde genomen ($\alpha = 0.911$). De hoge betrouwbaarheid geeft aan dat deze items samen een goed meetinstrument vormen voor de opvoedsituatie. Om responsiviteit te waarborgen, is er een minimum van vier toegevoegd, wat inhoudt dat respondenten alsnog een geldige score krijgen, wanneer ze in ieder geval vier vragen hebben ingevuld. In Bijlage 1 wordt hier verder op ingegaan.

De keuze voor deze items om opvoedsituatie mee te meten, komt van de theorieën van Bowlby (1969) en Oliner en Oliner (1989), waar het theoretisch kader tevens deels op is gebaseerd. Zij stellen dat de opvoedsituatie bestaat uit de manier waarop de ouders met hun kind omgaan en de kwaliteit van de hechting tussen de ouders en het kind. Deze items bevragen de respondenten over hoe hecht ze zijn met hun ouders en of ze bij hen terecht kunnen met hun problemen. Hieruit kan worden opgemaakt of er sprake was van afstandelijkheid en formaliteit, of juist betrokkenheid en openheid.

3.3.4 Controlevariabelen

De controlevariabele geslacht is gemeten aan de hand van drie antwoordcategorieën: man (1), vrouw (2), ander (3). Ik heb de derde categorie gedefinieerd als een missende waarde, omdat het irrelevant is voor dit onderzoek om andere geslachten naast man en vrouw mee te nemen. Geslacht wordt hierdoor een dichotome variabelen en de scores zijn gehercodeerd tot 0 (man) en 1 (vrouw).

De controlevariabele leeftijd is gemeten aan de hand van een open antwoord, waarbij respondenten zelf hun leeftijd konden invullen. Hier zijn geen bewerkingen op uitgevoerd.

De controlevariabele opleidingsniveau is gemeten door middel van de vraag: "Opleiding in CBS-categorieën", waarop respondenten zes verschillende antwoorden kon geven. Deze zijn de volgende: basisonderwijs (1), vmbo (2), havo/vwo (3), mbo (4), hbo (5) en wo (6). Ook hier zijn geen verdere bewerkingen gedaan.

3.4 Analyse-opzet

Voor deze analyse wordt een hiërarchische lineaire regressie uitgevoerd om de opgestelde hypothesen te toetsen. In totaal schat ik vier modellen in een bepaalde volgorde.

Het eerste model schat het effect van de controlevariabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau op de afhankelijke variabele nationalisme. Het tweede model voorspelt de afhankelijke variabele nationalisme uit de onafhankelijke variabele bestaansonzekerheid, gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Hierbij staat het hoofdeffect centraal en daarom wordt de eerste hypothese getoetst aan de hand van dit model. Bij het derde model wordt de moderatorvariabele opvoedsituatie toegevoegd om het directe effect van de moderatie te toetsen, wederom gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. In het vierde model neem ik een interactievariabele op, die het product is van de variabelen bestaansonzekerheid en opvoedsituatie. Ook in dit model worden de controlevariabelen meegenomen. Aan de hand van het vierde model wordt de tweede hypothese getoetst, die de interactie tussen bestaansonzekerheid en opvoedsituatie op nationalisme belicht.

Voordat de regressiemodellen getoetst en geschat worden, vinden er vooraf nog beschrijvende analyses plaats. Hierin worden de univariate verdelingen beschreven (Bijlage 1). Er wordt tevens gecontroleerd op de modelassumpties voor lineaire regressie, multicollineariteit en eventuele uitbijters en/of invloedrijke punten (Bijlage 3).

4. Resultaten

4.1 Beschrijvende statistieken

4.1.1 Univariante statistieken

Tabel 1 geeft een overzicht van de univariante statistieken voor alle bewerkte variabelen. De missende waarden zijn hierbij verwijderd en het filter dat selecteert op huishoudhoofden en Nederlanders is toegepast. Voor de dichotome variabele geslacht zijn de percentages gegeven.

Allereerst valt op dat nationalisme een gemiddelde van 4.393 heeft. Ook heeft 75% van de respondenten een score lager dan 5 ($Q3 = 5$). De respondenten zijn dus over het algemeen gematigd nationalistisch, ze scoren met name rond het midden van de schaal. De variatie in de antwoorden is aardig groot ($SD = 1.191$) in verhouding met de puntschaal van 1 tot 7. Er zijn dus een aantal respondenten die meer extreme waardes hebben gescoord. Voor bestaansonzekerheid geldt ongeveer hetzelfde, de respondenten ervaren over het algemeen gematigde bestaansonzekerheid ($M = 2.810$). Uit Tabel 1 blijkt dat 75% van de respondenten een score lager dan 3 hebben ($Q3 = 3$). Dit duidt zelfs op een lage mate van bestaansonzekerheid voor de meeste respondenten. Het gemiddelde van opvoedsituatie ligt aan de hoge kant ($M = 3.450$), wat betekent dat de respondenten in het algemeen een tamelijk positieve opvoeding hebben gekend. Slechts 25% van de respondenten heeft een waarde lager dan 3 gescoord ($Q1 = 3$). De spreiding in antwoorden is vrij groot voor de schaal ($SD = 0.805$; Schaal 0-5). Dit betekent dat er een aantal respondenten zijn die een minder goede of juist zeer goede opvoedsituatie hebben ervaren.

Uit Tabel 1 blijkt bovendien dat er meer mannen dan vrouwen in de steekproef zitten: 67.8% is man en 32.2% is vrouw. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is tevens redelijk hoog ($M = 63.11$). Beide statistieken zijn toe te schrijven aan de selectie die gedaan is voor huishoudhoofden. Huishoudhoofden zijn doorgaans mannelijk en kunnen niet jonger zijn dan 18 jaar (Bijlage 2). Wat betreft het opleidingsniveau van de respondenten is er veel variatie. Het gemiddelde ligt rond de 4 ($M = 3.732$), wat betekent dat het opleidingsniveau van de respondenten aan de bovenkant van de schaal zit (schaal 1-6). De respondenten hebben dus over het algemeen havo/vwo of mbo afgerond. De variatie in antwoorden is hier echter groot ($SD = 1.467$), de steekproef bevat dus respondenten met sterk variërende opleidingsniveaus.

Tabel 1:

Beschrijving van de in de analyse opgenomen Variabelen: Gemiddelde, Standaarddeviatie, Minimum, Maximum, Mediaan, Eerste en Derde Kwartiel (n = 693)

	Gemiddelde (SD) of percentage	Minimum	Maximum	Q1	Mediaan	Q3
Nationalisme	4.393 (1.191)	1	7	4	4.5	5
(Schaal 0-7)						
Bestaansonzekerheid	2.810 (0.630)	1	5	2.333	2.667	3
(Schaal 0-5)						
Opvoedsituatie	3.450 (0.805)	1	5	3	3.5	4
(Schaal 0-5)						
Geslacht						
0 = Man	67.8%					
1 = Vrouw	32.2%					
Leeftijd	63.11 (12.737)	29	93	55	65	72
Opleidingsniveau	3.732 (1.467)	1	6	2	4	5
(6 categorieën)						

4.1.2 Bivariate statistieken

Tabel 2 biedt een overzicht van de associatiematen tussen alle variabelen. De correlaties zijn berekend aan de hand van Pearson's Correlatiecoëfficiënt. De volledige resultaten van de bivariate statistieken zijn weergegeven in Bijlage 2.

Nationalisme blijkt zeer zwak te correleren met alle andere variabelen uit de analyse. Met name de samenhang met bestaansonzekerheid is uiterst zwak ($r = -0.019$). Dit verband impliceert dat mensen die bestaansonzeker zijn, iets sterkere nationalistische opvattingen hebben. Hoewel in lijn met de theoretische verwachtingen, is het effect niet significant en bovendien zo klein, dat het verwaarloosbaar is. Bestaansonzekerheid heeft dus weinig voorspellende waarde voor de mate van nationalisme. De sterkste correlatie van nationalisme, hoewel nog steeds zwak, is met opvoedsituatie ($r = 0.090$; $p < 0.05$). Mensen die een positieve opvoedsituatie hebben gekend, zullen iets sterkere nationalistische opvattingen hebben. Dit is in strijd met de verwachtingen over het effect van de opvoedsituatie.

Bestaansonzekerheid hangt het sterkst samen met alle andere variabelen. Bovendien zijn alle correlaties met bestaansonzekerheid significant. Zo hebben mensen die meer bestaansonzekerheid ervaren, een negatievere opvoedsituatie gekend ($r = -0.092$; $p < 0.05$). Daarnaast zijn mensen die meer bestaansonzekerheid ervaren vaker vrouwen ($r = 0.152$; $p < 0.01$), ze zijn vaak ouder ($r = 0.122$; $p < 0.01$) en ze hebben een lager opleidingsniveau ($r = -0.168$; $p < 0.01$). Ook deze correlaties zijn redelijk zwak.

Tabel 2:

Correlaties van de in de analyse opgenomen Variabelen (n = 693)

	1. Nationalisme	2. Bestaansonzekerheid	3. Opvoedsituatie	4. Geslacht	5. Leeftijd	6. Opleidingsniveau
1. Nationalisme	-	-0.019	0.090*	-0.041	0.035	-0.066
2. Bestaansonzekerheid		-	-0.092*	0.152**	0.122**	-0.168**
3. Opvoedsituatie			-	-0.047	-0.036	-0.009
4. Geslacht (vrouw)				-	-0.053	-0.030
5. Leeftijd					-	-0.262**
6. Opleidingsniveau						-

* significant bij $p < 0.05$, ** significant bij $p < 0.01$

4.2 Modevaluatie

Voor dit onderzoek wordt een hiërarchische, lineaire regressieanalyse uitgevoerd, waarbij in totaal vier modellen worden geschat. Het eerste model onderzoekt het effect van de controlevariabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau op de afhankelijke variabele nationalisme. Het tweede model schat het effect van bestaansonzekerheid op nationalisme, gecontroleerd voor de controlevariabelen. De modererende variabele opvoedsituatie wordt aan het derde model toegevoegd om specifiek de moderatie te belichten. Het vierde model is het volledige model en bevat de interactievariabele. Hierbij staat het effect van de opvoedsituatie op het verband tussen bestaansonzekerheid en nationalisme centraal. Om de kwaliteit van deze modellen te bepalen, bespreek ik in de volgende paragraaf de modelfit, de assumpties voor lineaire regressieanalyse, multicollineariteit en uitbijters.

4.2.1 Modelfit

Tabel 3 geeft de proportie verklaarde variantie van alle modellen apart van elkaar en het verschil in proportie verklaarde variantie tussen de modellen (R^2 -Change). Om te bepalen of deze verschillen significant zijn, is gebruikgemaakt van partiële F -toetsen met bijbehorende p -waarden.

De controlevariabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau die in Model 1 zijn toegevoegd, geven een zeer kleine toename in proportie verklaarde variantie (R^2 -Change = 0.005). Deze kleine verbetering is bovendien niet significant ($F(3, 663) = 1.026$; $p = 0.380$). Model 1 verschilt niet significant van het lege model, zonder de controlevariabelen; deze bieden dus weinig verklaring voor nationalisme. Dit suggereert dat er mogelijk andere verklaringen zijn voor het hebben van nationalistische opvattingen. Het toevoegen van bestaansonzekerheid bij het tweede model, verandert niets of zeer weinig aan de proportie verklaarde variantie – de gecorrigeerde proportie verklaarde variantie laat zelfs een negatieve waarde zien (gecorrigeerde $R^2 = -0.001$). Wanneer er gecorrigeerd wordt voor het aantal variabelen en de steekproefgrootte van het model, blijkt dus dat bestaansonzekerheid een zeer slechte voorspeller is van nationalisme. Deze verandering is niet significant ($F(1, 662) = 0.382$; $p = 0.537$). Model 1 en Model 2 lijken dus niet veel te verschillen van het lege model.

Wanneer bij Model 3 de moderatorvariabele opvoedsituatie wordt toegevoegd, is er een kleine stijging te zien in de proportie verklaarde variantie (R^2 -Change = 0.008). Deze toename is significant ($F(1, 661) = 5.270$; $p = 0.022$); het toevoegen van opvoedsituatie maakt het model dus een betere voorspeller van nationalisme. Tot slot wordt de interactievariabele BxO toegevoegd in het vierde model. Dit zorgt voor de grootste sprong in proportie verklaarde variantie ($R^2 = 0.027$). Deze toename is wel significant, blijkt uit de partiële F -toets ($F(1, 660) = 9.263$; $p = 0.002$). De modelfit wordt dus significant beter als ik de interactievariabele opneem. Omdat de proportie verklaarde variantie het hoogste is bij het vierde model, is het volledige model dus de beste voorspeller van nationalisme.

4.2.1 Assumptiecontrole, multicollineariteit en uitbijters

Uit de analyse volgt dat aan alle assumpties voor lineaire regressie wordt voldaan. Wat betreft de multicollineariteit zijn er geen problematische scores gevonden, alle waarden liggen namelijk onder de 2. Om de invloed van eventuele uitbijters vast te stellen, zijn de meest extreme observaties uit de dataset gehaald en is er een lineaire regressieanalyse uitgevoerd zonder deze punten. Deze resultaten verschillen dermate weinig van de resultaten uit de analyse met de uitbijters, dat is besloten om de laatstgenoemde te hanteren. Bijlage 3 biedt een bredere uiteenzetting van de controle van de assumpties, multicollineariteit en uitbijters.

4.3 Hypothesetoetsing

In deze paragraaf worden de hypothesen getoetst die zijn geïntroduceerd in het Theoretisch kader, aan de hand van een hiërarchische, lineaire regressieanalyse. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in Tabel 3. Voor de hypothesetoetsing wordt gebruikgemaakt van Model 2 en Model 4. De volledige uitwerking van de resultaten zijn te vinden in Bijlage 3.

De eerste hypothese onderzoekt het hoofdeffect van bestaansonzekerheid op nationalisme, gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. De hypothese luidt als volgt: *Mensen die bestaansonzeker zijn, hebben sterkere nationalistische opvattingen dan mensen die bestaanszeker zijn*. Om deze hypothese te toetsen, maak ik gebruik van Model 2, waarin het hoofdeffect centraal staat. Uit Tabel 1 volgt dat mensen die meer bestaansonzekerheid ervaren, minder sterke nationalistische opvattingen hebben ($b = -0.046$; $p = 0.537$). De sterkte van de nationalistische opvattingen die iemand aanhoudt, nemen gemiddeld met 0.046 af, wanneer diegene meer bestaansonzekerheid ervaart. Dit effect is echter zeer klein en tevens niet significant. Om deze reden is er geen concrete ondersteuning gevonden voor de eerste hypothese.

De tweede hypothese stelt de modererende variabele opvoedsituatie centraal, waarbij wordt gekeken of deze variabele een verzwakkend werking heeft op het hoofdeffect van bestaansonzekerheid op nationalisme. Hier wordt tevens gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. De hypothese luidt als volgt: *Het positieve effect van bestaansonzekerheid op nationalistische opvattingen is groter voor mensen die opgegroeid zijn in een onveilige opvoedsituatie, dan voor mensen die opgegroeid zijn in een veilige opvoedsituatie*. Uit Tabel 1, Model 4 blijkt dat het directe effect van de moderator opvoedsituatie op nationalisme positief en significant is ($b = 0.137$; $p = 0.016$). Mensen die een veilige opvoedsituatie hebben gekend, zullen dus sterkere nationalistische opvattingen hebben. Uit het interactie-effect blijkt echter dat deze nationalistische houding afneemt, wanneer ze bestaansonzekerder worden ($b = -0.280$; $p = 0.002$). Opvallend is dus dat mensen die veilig zijn opgegroeid nationalistischer zijn, maar naarmate ze bestaansonzekerder worden, nemen deze nationalistische opvattingen juist af. Het positieve effect van een veilige opvoedsituatie keert dus om en wordt negatief wanneer mensen bestaansonzeker worden. Wat betreft mensen die een onveilige opvoedsituatie hebben gekend, leid ik af dat de mate van nationalisme bij hen lager is tijdens hun jeugd in vergelijking met mensen die veilig zijn opgegroeid. Wanneer zij echter met bestaansonzekerheid geconfronteerd worden, nemen hun nationalistische opvattingen toe.

Deze bevindingen worden tevens geconcretiseerd als ik de hellingen bereken voor een hoge score (1.55) en een lage score (-1.45) op de moderator opvoedsituatie. De volledige uitwerking van de berekeningen staat in Bijlage 2. Hieruit blijkt dat het effect van bestaansonzekerheid op nationalisme positief is voor mensen die een onveilige opvoedsituatie hebben gekend ($b = 0.374$). Mensen met een onveilige opvoedsituatie worden dus nationalistischer naarmate ze bestaansonzekerder worden. Het effect voor mensen die een veilige opvoedsituatie hebben ervaren, is tegengesteld – het effect van bestaansonzekerheid op nationalisme is voor hen negatief ($b = -0.466$). Mensen met een veilige

opvoedsituatie worden dus *minder* nationalistisch naarmate ze juist bestaansonzekerder worden. Het eerstgenoemde effect, over mensen die in een onveilige opvoedsituatie zijn opgegroeid, ondersteunt de tweede hypothese. Het effect voor mensen die veilig zijn opgegroeid, is echter tegengesteld aan de verwachtingen.

Deze tegengestelde effecten verklaren het ontbreken van een significant effect van bestaansonzekerheid op nationalisme. Omdat een situatie van bestaansonzekerheid voor mensen met een veilige opvoedsituatie leidt tot een daling in nationalisme, terwijl dit voor mensen met een veilige opvoedsituatie zorgt voor een stijging, neutraliseren de effecten elkaar. Wanneer de analyse uitgevoerd wordt, zonder de kwaliteit van de opvoedsituatie mee te nemen, lijkt het hierdoor alsof er geen bewijs is voor het directe effect van bestaansonzekerheid op nationalisme.

Tot slot bieden geen van de controlevariabelen een significant resultaat, in geen enkel model. Dit suggereert dat deze variabelen geen significante invloed uitoefenen op de afhankelijke variabele nationalisme. Het betekent ook dat er hoogstwaarschijnlijk andere factoren zijn die nationalisme kunnen verklaren.

Tabel 3:

Resultaten van een Hiërarchische Lineaire Regressieanalyse met Afhankelijke Variabele Nationalisme, de Controlevariabelen Geslacht, Leeftijd en Opleidingsniveau, de Verklarende Variabelen Bestaansonzekerheid, de Modererende Variabele Opvoedsituatie en de Interactievariabele BxO (n = 667)

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		VIF
	b (SE)	p	b (SE)	p	b (SE)	p	b (SE)	p	
Constante	4.429 (0.056)	0.000	4.426 (0.056)	0.000	4.423 (0.056)	0.000	4.407 (0.056)	0.000	
Geslacht (0 = man; 1 = vrouw)	-0.120 (0.099)	0.226	-0.111 (0.100)	0.271	-0.102 (0.100)	0.308	-0.094 (0.100)	0.348	1.032
Leeftijd*	0.000 (0.004)	0.900	0.000 (0.004)	0.945	0.000 (0.004)	0.992	0.000 (0.004)	0.963	1.084
Opleidingsniveau*	-0.042 (0.033)	0.199	-0.044 (0.033)	0.176	-0.042 (0.033)	0.203	-0.043 (0.033)	0.187	1.091
Bestaansonzekerheid*			-0.046 (0.075)	0.537	-0.031 (0.075)	0.675	-0.032 (0.075)	0.669	1.066
Opvoedsituatie* BxO					0.131 (0.057)	0.022	0.137 (0.057)	0.016	1.013
							-0.280 (0.092)	0.002	1.002
<i>R</i> ²	0.005		0.005		0.013		0.027		
<i>R</i> ² -Change	0.005		0.001		0.008		0.014		
Gecorrigeerde <i>R</i> ²	0.000		-0.001		0.006		0.018		
<i>F</i> Change	1.026	0.380	0.382	0.537	5.270	0.022	9.263	0.002	

*Gecentreerde variabelen

5. Conclusie en discussie

In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal: *In hoeverre hebben bestaansonzekereren sterkere nationalistische opvattingen en wordt dit afgezwakt door een veilige opvoedsituatie?* Om deze vraag te beantwoorden, is een hiërarchische lineaire regressieanalyse uitgevoerd.

Dit onderzoek heeft laten zien dat de invloed van bestaansonzekerheid op het hebben van nationalistische opvattingen, sterk afhankelijk is van de kwaliteit van de opvoedsituatie. Er is gebleken dat mensen die een onveilige opvoedsituatie hebben gekend, sterkere nationalistische opvattingen hebben, naarmate ze bestaansonzekerder worden. Dit komt overeen met de verwachtingen. Mensen die onveilig zijn opgevoed ervaren namelijk wantrouwen tegenover anderen en hebben grote moeite met het aangaan van heterogene relaties (Bowlby, 1969; Oliner & Oliner, 1989). Ze bijten zich vast in datgene wat vertrouwd is. Het omarmen van nationalistische opvattingen biedt een voorspelbare en veilige manier om het bekende en het onbekende van elkaar te onderscheiden en autonomie te behouden. In tijden van bestaansonzekerheid wordt deze behoefte sterk uitvergroot, omdat het gevoel van controleverlies dan nog groter is (Weinstein & Stone, 2018).

De belangrijkste en meest interessante bevinding van dit onderzoek, is dat de invloed van bestaansonzekerheid *omkeert* voor mensen die veilig zijn opgegroeid – voor hen geldt dat ze juist *minder* sterke nationalistische opvattingen hebben, naarmate ze bestaansonzekerder worden. Deze bevinding komt niet overeen met de besproken theorieën. De paradoxale werking van de opvoedsituatie verklaart wel het ontbreken van concreet bewijs voor het hoofdverband tussen bestaansonzekerheid en nationalisme. Omdat de twee bevindingen tegengesteld zijn, neutraliseren ze elkaar. De invloed van bestaansonzekerheid is daardoor niet zichtbaar geworden.

Omdat de laatstgenoemde bevinding lijnrecht tegenover de verwachtingen van dit onderzoek staat, heb ik een aantal maatregelen genomen om de wezenlijkheid van de resultaten zoveel mogelijk vast te stellen. Zo heb ik drie meetinstrumenten geconstrueerd voor bestaansonzekerheid, om uit te sluiten dat de resultaten het gevolg zijn van een laag betrouwbaarheidsniveau. Hieruit bleek dat alle drie meetinstrumenten zeer vergelijkbare, significante resultaten produceerden. Daarnaast is er een grondige controle op uitbijters en invloedrijke punten uitgevoerd, waaruit bleek dat geen van de observaties vertekende resultaten opleverden. De consistentie van de resultaten wijst er dus op dat de bevindingen mogelijk reëel zijn.

Een speculatieve verklaring voor de omgekeerde invloed van bestaansonzekerheid, is de beschermde opvoeding die voortkomt uit een veilige opvoedsituatie. Mensen die veilig opgroeien, zijn mogelijk minder blootgesteld aan verschillende culturen en mensen met een andere etniciteit. De voorkeur voor Nederland en haar inwoners zal een soort onbewust ontwikkelde eigenschap zijn, die wegens een gebrek aan blootstelling en kennis in de jeugd ontstaat. Wanneer deze mensen ouder worden en in een situatie terecht komen waar bestaansonzekerheid prominent is, zullen waarden zoals empathie en bezorgdheid, naar voren komen die ze hebben geleerd vanuit hun opvoeding (Oliner &

Oliner, 1989). Een dergelijke situatie creëert een soort bewustwording voor de moeilijkheden en onzekerheden die anderen ervaren. Mensen die het vroeger goed hadden, leren nu hoe het is om aan de minder bevoorrechte kant van de samenleving te staan, waardoor het empathische en inlevingsvermogen naar minderheden aangesterkt wordt. Deze empathie was vanuit de opvoeding altijd al aanwezig, maar kwam niet eerder tot uiting vanwege de bubbel waarin ze opgroeiden. Bestaansonzekerheid werkt dus mogelijk als een soort katalysator: het zet het proces van zelfreflectie en blootstelling in werking, waardoor de waarden die mensen leren vanuit hun opvoeding hoogtij kunnen vieren.

Deze verklaring contrasteert met de theorieën van Bowlby (1969) en Oliner en Oliner (1989), die stellen dat een veilige opvoedsituatie mensen van jongs af aan helpt om open te staan voor andere mensen – het helpt hen juist *direct* uit hun bubbel te komen. De altruïstische benadering van nationalisme zou dit kunnen verklaren. Hierbij staat loyaliteit en verbondenheid aan de natie centraal, zonder dat er sprake is van exclusiviteit. Mensen die veilig zijn opgegroeid zouden dus in hun jeugd sterkere nationalistische opvattingen hebben, omdat ze een groter vermogen hebben om zich aan anderen te hechten, inclusief hun eigen land en bevolking (Oliner & Oliner, 1989). Dit kan echter geen verklaring vormen voor de bevindingen in dit onderzoek. Het meetinstrument dat voor nationalisme is gehanteerd, richt zich immers specifiek op nationalistische opvattingen die stellen dat de ene groep beter is dan de andere. Er is dus wel sprake van exclusiviteit.

Het meetinstrument voor nationalisme heeft echter niet het wenselijke betrouwbaarheidsniveau behaald ($\alpha < 0.7$). De schaal heeft het concept nationalisme hierdoor niet adequaat kunnen meten. Dit trekt de validiteit van de bevindingen in dit onderzoek enigszins in twijfel, omdat de resultaten mogelijk niet nauwkeurig de werkelijkheid representeren.

Daarnaast is gebleken dat de respondenten in dit onderzoek een lage mate van bestaansonzekerheid ervaren. Dit is niet in lijn met de werkelijkheid – er is namelijk vastgesteld dat steeds meer mensen in Nederland te maken hebben met bestaansonzekerheid (Commissie Sociaal Minimum, 2023). De lage mate van bestaansonzekerheid onder de respondenten zou het gevolg kunnen zijn van de dataselecties die voorafgaand aan de analyse gedaan zijn. De steekproef bevat namelijk alleen huishoudhoofden, om onafhankelijkheid tussen observaties te waarborgen. Omdat dit over het algemeen mensen zijn met het hoogste inkomen van hun huishouden, komen zij hoogstwaarschijnlijk het minst in aanraking met bestaansonzekerheid. Ook is gebleken dat de respondenten over het algemeen gematigd nationalistisch waren. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven, en dat extreme antwoorden daardoor niet naar voren zijn gekomen. Dit onderzoek heeft de mate waarop mensen bestaansonzekerheid ervaren en nationalistische opvattingen hebben, wellicht onderschat.

Dit onderzoek geeft sterke aanleiding tot vervolgonderzoek. Omdat de bevindingen van dit onderzoek en de gehanteerde theorieën niet in overeenkomst zijn, is het van belang om dieper in te gaan op de opvoedsituatie. Het meetinstrument dat ik heb gehanteerd voor de opvoedsituatie beslaat enkel de emotionele ondersteuning die mensen in hun jeugd van hun ouders hebben gekregen. Dit schetst wellicht een beperkt beeld van de kenmerken die passen bij een veilige en onveilige

opvoedsituatie. Er wordt dan ook aanbevolen om dit onderzoek te repliceren, maar om de opvoedsituatie op een uitgebreidere manier te meten. Hierbij kan bijvoorbeeld de focus worden gelegd op de fysieke aspecten van de opvoeding. De theorieën van Bowlby (1969), Oliner en Oliner (1989) en Hoffman (1963) benoemen namelijk dat de eigenschappen die ervoor zorgen dat mensen nationalistische opvattingen omarmen, versterkt worden in situaties waar disciplinaire methoden worden toegepast, zoals fysiek geweld. Onderzoek naar aanvullende factoren zoals gescheiden ouders of het gebruik van verslavende middelen zouden ook tot nieuwe inzichten kunnen leiden.

Het is bovendien interessant om de opvoedsituatie uit te vragen aan de hand van kwalitatief onderzoek. Diepte-interviews kunnen meer inzicht bieden in de persoonlijke ervaringen die mensen hebben op het gebied van hun jeugd. De opvoedsituatie is een veelomvattend concept, dat voor elk persoon anders is. Een vragenlijst geeft mogelijk inadequaat weer hoe iemand zijn jeugd subjectief heeft ervaren. Open vragen geven de respondent ruimte om specifiekere antwoord te geven. Deze benadering zou nieuwe bevindingen kunnen opleveren.

Dit onderzoek heeft een waardevol inzicht gegeven in de complexiteit van bestaansonzekerheid en nationalisme in Nederland. Hoewel de bevindingen niet volledig in overeenstemming zijn met de verwachtingen, onderstrepen ze wel het belang van de opvoedsituatie in de ontwikkeling van waarden en eigenschappen op latere leeftijd. Door een groter begrip te krijgen van de invloed van de opvoedsituatie, kan verder gekeken worden naar hoe dit in verhouding staat tot complexe, maatschappelijke concepten.

Literatuurlijst

- Ausserladscheider, V. (2019). Beyond economic insecurity and cultural backlash: Economic nationalism and the rise of the far right. *Sociology Compass*, 13(4). <https://doi.org/10.1111/soc4.12670>
- Baughn, C. C., & Yaprak, A. (1996). Economic nationalism: Conceptual and empirical development. *Political Psychology*, 17(4), 759. <https://doi.org/10.2307/3792137>
- Bowlby, J. (1969) *Attachment and loss (Vol. 1): Attachment*. New York: Basic Books. https://books.google.nl/books/about/Attachment_and_Loss_Attachment.html?id=Cm7XwQEA CAAJ&redir_esc=y
- Brown, S. K., & Bean, F. D. (2006, 1 oktober). *Assimilation models, old and new: Explaining a long-term process*. Migration Policy Institute. <https://www.migrationpolicy.org/article/assimilation-models-old-and-new-explaining-long-term-process/>
- Catalano, R. (1991). The health effects of economic insecurity. *American Journal Of Public Health*, 81(9), 1148–1152. <https://doi.org/10.2105/ajph.81.9.1148>
- Centerdata. (2022, 5 september). *LISS panel - Centerdata NL*. Centerdata NL. <https://www.centerdata.nl/liss-panel>
- Commissie Sociaal Minimum. (2023, 30 juni). *Een zeker bestaan. Naar een toekomstbestending stelsel van het sociaal minimum*. <https://open.overheid.nl/documenten/d0ab26e9-096b-41fd-ada9-ed686c99169/file>
- De Dijn, A. (2023, 13 december). *De terugkeer van het paranoïde nationalisme*. De Groene Amsterdammer. <https://www.groene.nl/artikel/de-terugkeer-van-het-paranoide-nationalisme>
- Dekker, H., Malová, D., & Hoogendoorn, S. (2003). Nationalism and its explanations. *Political Psychology*, 24(2), 345–376. <https://doi.org/10.1111/0162-895x.00331>
- Dominitz, J., & Manski, C. F. (1997). Perceptions of economic insecurity: Evidence from the survey of economic expectations. *Public Opinion Quarterly*, 61(2), 261. <https://doi.org/10.1086/297795>

- Haas, E. B. (1986). What is nationalism and why should we study it? *International Organization*, 40(3), 707–744. <https://doi.org/10.1017/s0020818300027326>
- Hoffman, M. L. (1963). Parent discipline and the child's consideration for others. *Child Development*, 34(3), 573. <https://doi.org/10.2307/1126753>
- Hu, M., Lin, Z., & Liu, Y. (2022). Amenities, housing affordability, and education elites. *The Journal Of Real Estate Finance And Economics*, 66(1), 141–168. <https://doi.org/10.1007/s11146-022-09896-y>
- Kageyama, J. (2023). Measuring national parochialism and explaining its individual variations using survey data. *Social Indicators Research*. <https://doi.org/10.1007/s11205-023-03251-1>
- Kemmelmeier, M. (2010). Gender moderates the impact of need for structure on social beliefs: Implications for ethnocentrism and authoritarianism. *International Journal Of Psychology*, 45(3), 202–211. <https://doi.org/10.1080/00207591003587705>
- Levitt, P. (2006, 1 oktober). *Transnational migrants: When "home" means more than one country*. Migration Policy Institute. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00840.x>
- LISS Panel (2024). Centerdata, Tilburg University. <https://www.lissdata.nl/>
- Margalit, Y. (2019). Economic insecurity and the causes of populism, reconsidered. *The Journal Of Economic Perspectives*, 33(4), 152–170. <https://doi.org/10.1257/jep.33.4.152>
- McKeown, S., Ferguson, N., & Haji, R. (2016). Understanding Peace and Conflict Through Social Identity Theory. In *Peace psychology book series*. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-29869-6>
- McKim, R., & McMahan, J. (1997). *The Morality of Nationalism*. Oxford University Press, USA. https://books.google.nl/books/about/The_Morality_of_Nationalism.html?id=y1juAAAAMAAJ&redir_esc=y
- Oliner, S. P., & Oliner, P. M. (1989). The altruistic personality: rescuers of Jews in Nazi Europe. *Choice Reviews Online*, 26(06), 26–3551. <https://doi.org/10.5860/choice.26-3551>
- Paradis, A., & Boucher, S. (2010). Child maltreatment history and interpersonal problems in adult couple relationships. *Journal Of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(2), 138–158. <https://doi.org/10.1080/10926770903539433>

- PVV. (2023). *PVV verkiezingsprogramma 2023*. pvv.nl. <https://www.pvv.nl/images/2023/PVV-Verkiezingsprogramma-2023.pdf>
- Rebecchi, A., & Rohde, N. (2022). Economic insecurity, racial anxiety, and right-wing populism. *The Review Of Income And Wealth/Review Of Income And Wealth*, 69(3), 701–724. <https://doi.org/10.1111/roiw.12599>
- Rohde, N., Tang, K. K., Osberg, L., & Rao, D. S. P. (2016). The effect of economic insecurity on mental health: Recent evidence from Australian panel data. *Social Science & Medicine*, 151, 250–258. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.12.014>
- Romano, A., Sutter, M., Liu, J. H., Yamagishi, T., & Balliet, D. (2021). National parochialism is ubiquitous across 42 nations around the world. *Nature Communications*, 12(1). <https://doi.org/10.1038/s41467-021-24787-1>
- Rosenblatt, P. C. (1964). Origins and effects of group ethnocentrism and nationalism. *Journal Of Conflict Resolution/The Journal Of Conflict Resolution*, 8(2), 131–146. <https://doi.org/10.1177/002200276400800204>
- Sairam, V., Heddesheimer, V. S. & Bryson, J. J. (2022). Economic insecurity increases polarization and decreases trust. *SoxArchiv Papers*. <https://doi.org/10.31235/osf.io/cmfvb>
- Scheepers, D., & Ellemers, N. (2019). Social identity theory. *Springer eBooks*, 129–143. https://doi.org/10.1007/978-3-030-13788-5_9
- Scherpenzeel, A., Centerdata, Statistics Netherlands, Cendris, TNT Post, SIM B.V., & TNS NIPO. (2009). *Sample and recruitment of a probability-based Internet panel*. https://www.lissdata.nl/wp-content/uploads/2023/10/1.-Sample_and_Recruitment.pdf
- Shahab, M., De Ridder, J. A., Spinhoven, P., Penninx, B. W. J. H., Mook-Kanamori, D. O., & Elzinga, B. M. (2021). A tangled start: The link between childhood maltreatment, psychopathology, and relationships in adulthood. *Child Abuse & Neglect*, 121, 105228. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105228>
- Sumner, W. G. (2007). *Folkways: A Study of Mores, Manners, Customs and Morals*. Cosimo, Inc. https://books.google.nl/books/about/Folkways.html?id=dX9qAAAAMAAJ&redir_esc=y
- Tajfel, H. (1970). Experiments in intergroup discrimination. *Scientific American*, 223(5), 96–102. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican1170-96>

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-37). Monterey, CA: Brooks/Cole.

<https://alnap.org/system/files/content/resource/files/main/tajfel-turner-1979-compressed.pdf>

Tilburg University (2022). *Start nieuwe werving voor LISS panelleden I LISS panel*.

<https://www.website.lisspanel.nl/onderzoeken/start-nieuwe-werving-voor-liss-panelleden-januari-2022>

Van Geuns, R. (2022, 11 november). Vertrouwen en bestaanszekerheid: Wensdroom of

noodzaak? *Hogeschool van Amsterdam*. <https://www.hva.nl/kmr/gedeelde-content/nieuws/nieuwsberichten/2022/11/vertrouwen-en-bestaanszekerheid---roeland-van-geuns.html#:~:text=Vertrouwen%20is%20een%20relationeel%20concept,geleidelijk%20aan%20minder%20is%20geworden.>

Varshney, A. (2003). Nationalism, Ethnic Conflict, and Rationality. *Perspectives On Politics*, 1(1), 85–

99. <https://doi.org/10.1017/s1537592703000069>

Weinstein, N., Legate, N., Ryan, W. S., Sedikides, C., & Cozzolino, P. J. (2017). Autonomy support for conflictual and stigmatized identities: Effects on ownership and psychological

health. *Journal Of Counseling Psychology*, 64(5), 584–

599. <https://doi.org/10.1037/cou0000224>

Weinstein, N., & Stone, D. N. (2018). Need depriving effects of financial insecurity: Implications for well-being and financial behaviors. *Journal Of Experimental Psychology. General*, 147(10),

1503–1520. <https://doi.org/10.1037/xge0000436>

Wroe, A. (2015). Economic Insecurity and Political Trust in the United States. *American Politics*

Research, 44(1), 131–163. <https://doi.org/10.1177/1532673x15597745>

Bijlage 1

In deze bijlage wordt een overzicht gegeven van de operationalisaties en de beschrijvende statistieken van alle oorspronkelijke variabelen. Bovendien worden de toegepaste bewerkingen per variabelen belicht, waarna de uiteindelijke variabelen worden besproken.

Naast de bewerkingen zijn er tevens een aantal selecties gedaan. Zo is er geselecteerd op respondenten die de vragenlijsten van de modules *Income, Political and social attitudes in the Netherlands* en *Life History Questionnaire* hebben ingevuld, omdat de variabelen die in deze analyse gebruikt worden, opgebouwd zijn uit items afkomstig uit deze lijsten. Voor de meting van de variabelen is deze selectie dus noodzakelijk. Daarnaast is er een selectie gemaakt waardoor alleen huishoudhoofden in de dataset overblijven. Op deze manier wordt onafhankelijkheid tussen observaties gewaarborgd. Tot slot is er geselecteerd op respondenten met een Nederlandse achtergrond, waarbij respondenten als Nederlands worden beschouwd wanneer ze een autochtone herkomst hebben; eerste generatie van niet-Nederlandse, westerse afkomst; tweede generatie van niet-Nederlandse, niet-westerse afkomst en tweede generatie van niet-Nederlandse, westerse afkomst. Niet-Nederlandse respondenten zijn mensen die eerste generatie van niet-Nederlandse, niet-westerse afkomst zijn. Door deze selectie te doen, worden mensen met een andere etnische achtergrond niet onterecht onder niet-nationalistisch geschaard.

De syntax voor het filter dat uit de selecties is voortgekomen, staat hieronder weergegeven. Het filter is toegepast nadat de bewerkingen zijn gedaan. De beschrijvende statistieken van de oorspronkelijke variabelen zijn dus niet beïnvloed door het filter, de uiteindelijke variabelen wel.

Syntax filter:

```
*FILTER TOEPASSEN: DATA AFNEMEN VRAGENLIJSTEN, SELECTEREN HUISHOUDHOOFDEN  
EN NEDERLANDERS.
```

```
USE ALL.
```

```
COMPUTE filter_$= (pu20a_m = 202001)
```

```
& (cb12a_m = 201207 | cb12a_m = 201208)
```

```
& (ci191_m = 201906 | ci191_m = 201907)
```

```
& (positie = 1)
```

```
& (herkomstgroep = 0 | herkomstgroep = 101 | herkomstgroep = 201 |  
herkomstgroep = 202).
```

```
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.
```

```
FORMATS filter_$ (f1.0).
```

```
FILTER BY filter_$.
```

```
EXECUTE.
```

1.1 Nationalisme

1.1.1 Oorspronkelijke variabele

Nationalisme bestaat in totaal uit twee items: *pu20a062* en *pu20a063*. Op beide vragen konden respondenten kiezen uit zeven antwoordmogelijkheden. Hierbij geeft een lagere score (1) een lagere mate en een hogere score (7) een hogere mate van nationalisme aan.

Syntax:

*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN OORSPRONKELIJKE NATIONALISME ITEMS:

pu20a062, pu20a063.

```
FREQUENCIES VARIABLES=pu20a062 pu20a063
```

```
  /NTILES=4
```

```
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE
```

```
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

		Statistics	
		pu20a062 The world would be a better place if people from other countries were more like the Dutch.	pu20a063 Generally speaking, The Netherlands is a better country than most other countries.
N	Valid	2199	2199
	Missing	9804	9804
Mean		3,89	4,72
Median		4,00	5,00
Mode		4	5
Std. Deviation		1,417	1,354
Minimum		1	1
Maximum		7	7
Percentiles	25	3,00	4,00
	50	4,00	5,00
	75	5,00	6,00

pu20a062 The world would be a better place if people from other countries were more like the Dutch.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 Completely disagree	100	,8	4,5	4,5
	2 Disagree	397	3,3	18,1	22,6
	3 Somewhat disagree	166	1,4	7,5	30,2
	4 Neither agree nor disagree	836	7,0	38,0	68,2
	5 Somewhat agree	423	3,5	19,2	87,4
	6 Agree	227	1,9	10,3	97,7
	7 Completely agree	50	,4	2,3	100,0
	Total	2199	18,3	100,0	
Missing	System	9804	81,7		
Total		12003	100,0		

pu20a063 Generally speaking, The Netherlands is a better country than most other countries.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 Completely disagree	44	,4	2,0	2,0
	2 Disagree	147	1,2	6,7	8,7
	3 Somewhat disagree	120	1,0	5,5	14,1
	4 Neither agree nor disagree	587	4,9	26,7	40,8
	5 Somewhat agree	603	5,0	27,4	68,3
	6 Agree	563	4,7	25,6	93,9
	7 Completely agree	135	1,1	6,1	100,0
	Total	2199	18,3	100,0	
Missing	System	9804	81,7		
Total		12003	100,0		

1.1.2 Betrouwbaarheid en bewerkingen

Om de betrouwbaarheid, de interne consistentie, van de items te bepalen, is een betrouwbaarheidsanalyse gedaan. Hiervoor wordt een Cronbach's Alpha berekend. Omdat het hier gaat om twee items, wordt in dit geval de correlatie tussen de twee items berekend. Deze is niet zeer hoog ($\alpha = 0.643$). Dit wijst op een matige interne consistentie tussen de twee items. Omdat deze items het meest overeenkomen met de definitie van nationalisme in dit onderzoek, heb ik ervoor gekozen om deze items en hun betrouwbaarheid toch aan te houden. Na de betrouwbaarheidsanalyse zijn de twee items samengevoegd door het gemiddelde te nemen. Er zijn geen verdere bewerkingen gedaan. De syntax en output van de analyse en de samenvoeging worden hieronder gepresenteerd.

Syntax:

*BETROUWBAARHEIDSANALYSE VAN NATIONALISME ITEMS: pu20a062, pu20a063.

RELIABILITY

/VARIABLES=pu20a062 pu20a063

/SCALE('ALL VARIABLES') ALL

/MODEL=ALPHA

/SUMMARY=TOTAL.

*SCHAAL CONSTRUEREN NATIONALISME.

COMPUTE nationalisme=MEAN(pu20a062,pu20a063).

EXECUTE.

Output:

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,643	2

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
pu20a062 The world would be a better place if people from other countries were more like the Dutch.	4,72	1,832	,475	.
pu20a063 Generally speaking, The Netherlands is a better country than most other countries.	3,89	2,007	,475	.

1.1.3 Bewerkte variabele

Na de bewerkingen en de filters laat het histogram zien dat de variabele nationalisme redelijk normaal verdeeld is. Er zijn een aantal dalen te zien aan de linkerkant, wat op enige rechtsscheefheid duidt. Ook de pieken in het midden maken dat nationalisme niet volledig normaal verdeeld is. Het gemiddelde bevindt zich ongeveer in het midden, iets aan de rechterkant van de schaal ($M = 4.393$). Respondenten hebben dus over het algemeen gematigde nationalistische opvattingen. De standaarddeviatie is tamelijk klein ($SD = 1.191$). De antwoorden van respondenten liggen dus redelijk rond het gemiddelde.

Syntax:

*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN UITEINDELIJKE VARIABLE NATIONALISME.

FREQUENCIES VARIABLES=nationalisme

/NTILES=4

/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE

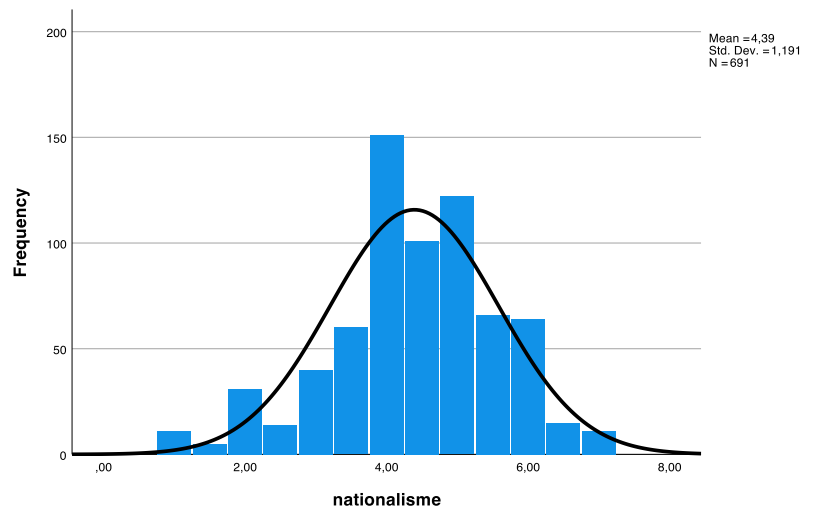
/HISTOGRAM NORMAL

/ORDER=ANALYSIS.

Output:

Statistics		
nationalisme		
N	Valid	691
	Missing	2
Mean		4,3929
Median		4,5000
Mode		4,00
Std. Deviation		1,19089
Minimum		1,00
Maximum		7,00
Percentiles	25	4,0000
	50	4,5000
	75	5,0000

1.2 Bestaansonzekerheid

1.2.1 Oorspronkelijke variabele

De onafhankelijke variabele bestaansonzekerheid is opgebouwd uit drie items: *ci19l252*, *ci19l258* en *ci19l261*. Respondenten konden op alle vragen antwoord geven op een vijfpuntsschaal. Bij item *ci19l252* betekent een hogere score (5) dat een respondent veel geld kan sparen, wat duidt op bestaanszekerheid, en een lagere score (1) betekent dat een respondent schulden opbouwt, wat bestaansonzekerheid aangeeft. Item *ci19l258* heeft een soortgelijke betekenis: een hogere score (5) duidt op hogere uitgaves dan inkomen en een lagere score betekent lagere uitgaves dan inkomen aan. Een hogere score geeft hier dus tevens meer bestaanszekerheid aan. Het derde item *ci19l261* is gespiegeld in vergelijking met de andere twee items: hier geeft een hogere score (5) aan dat de financiële situatie van de respondent zal verslechteren en een lagere score (1) dat deze zal verbeteren. Hier wijst een hogere score dus op bestaansonzekerheid.

Syntax:

```
*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN OORSPRONKELIJKE BESTAANSONZEKERHEID ITEMS:  
ci19l252, ci19l258, ci19l261.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=ci19l252 ci19l258 ci19l261  
  /NTILES=4  
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE  
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

		Statistics		
		ci19l252 How would you describe the financial situation of your household at this moment?	ci19l258 Think about the coming 12 months. Do you think that the expenditure of your household will be:	ci19l261 Do you expect your financial situation to get better or worse over the coming 12 months?
N	Valid	4358	4181	4165
	Missing	7645	7822	7838
Mean		3,57	3,30	3,01
Median		4,00	3,00	3,00
Mode		4	3	3
Std. Deviation		,978	,800	,733
Minimum		1	1	1
Maximum		5	5	5
Percentiles	25	3,00	3,00	3,00
	50	4,00	3,00	3,00
	75	4,00	4,00	3,00

ci19I252 How would you describe the financial situation of your household at this moment?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 we are accumulating debts	123	1,0	2,8	2,8
	2 we are somewhat eating into savings	579	4,8	13,3	16,1
	3 we are just managing to make ends meet	944	7,9	21,7	37,8
	4 we have a little bit of money to spare	2109	17,6	48,4	86,2
	5 we have a lot of money to spare	603	5,0	13,8	100,0
	Total	4358	36,3	100,0	
Missing	System	7645	63,7		
Total		12003	100,0		

ci19I258 Think about the coming 12 months. Do you think that the expenditure of your household will be:

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 much higher than the income	94	,8	2,2	2,2
	2 higher than the income	400	3,3	9,6	11,8
	3 approximately equal to the income	2067	17,2	49,4	61,3
	4 lower than the income	1402	11,7	33,5	94,8
	5 much lower than the income	218	1,8	5,2	100,0
	Total	4181	34,8	100,0	
Missing	-9 I don't know	177	1,5		
	System	7645	63,7		
	Total	7822	65,2		
Total		12003	100,0		

ci19I261 Do you expect your financial situation to get better or worse over the coming 12 months?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 will get much better	115	1,0	2,8	2,8
	2 will get slightly better	654	5,4	15,7	18,5
	3 will remain more or less the same	2573	21,4	61,8	80,2
	4 will get a bit worse	722	6,0	17,3	97,6
	5 will get a lot worse	101	,8	2,4	100,0
	Total	4165	34,7	100,0	
Missing	-9 I don't know	192	1,6		
	System	7646	63,7		
	Total	7838	65,3		
Total		12003	100,0		

1.2.2 Betrouwbaarheid en bewerkingen

Voordat de betrouwbaarheidsanalyse van deze items is uitgevoerd, zijn een aantal bewerkingen gedaan. Zo zijn items *ci191252* en *ci191258* gespiegeld, zodat bij de uiteindelijke variabele een hogere score een hogere mate van bestaansonzekerheid betekent. Verder zijn bij alle items de missende waarden weggehaald. Vervolgens is er een betrouwbaarheidsanalyse gedaan, waaruit een vrij lage waarde komt ($\alpha = 0.606$). Dit duidt op een matige interne consistentie tussen de items. Na de bewerkingen zijn de items samengevoegd door het gemiddelde te nemen.

Omdat de uitgerekenende Cronbach's Alpha als ondermaats wordt beschouwd ($\alpha < 7$) en het gebrek aan betrouwbaarheid de repliceerbaarheid van het onderzoek kan aantasten, heb ik twee nieuwe lineaire regressieanalyses uitgevoerd met verschillende combinaties van items voor de variabele bestaansonzekerheid. De schaalconstructies en descriptieve statistieken worden in subparagrafen 1.2.2.1 en 1.2.2.2 besproken, en de resultaten van de analyses worden in subparagrafen 2.2.1.1 en 2.2.1.2 behandeld.

Syntax:

```
*SPIEGELEN ci191252 EN ci191258 + MISSENDE WAARDEN BIJ ALLEN WEG.
RECODE ci191252 (1=5) (2=4) (3=3) (4=2) (5=1) INTO bestaansonzeker_1.
EXECUTE.

RECODE ci191258 (1=5) (2=4) (3=3) (4=2) (5=1) (-9=SYSMIS) INTO
bestaansonzeker_2.
EXECUTE.

RECODE ci191261 (-9=SYSMIS) (1=1) (2=2) (3=3) (4=4) (5=5) INTO
bestaansonzeker_3.
EXECUTE.

*BETROUWBAARHEIDSANALYSE VAN BESTAANSONZEKERHEID ITEMS: bestaansonzeker_1,
bestaansonzeker_2, bestaansonzeker_3.
RELIABILITY
  /VARIABLES=bestaansonzeker_1 bestaansonzeker_2 bestaansonzeker_3
  /SCALE('ALL VARIABLES') ALL
  /MODEL=ALPHA
  /SUMMARY=TOTAL.
```

*SCHAAL CONSTRUEREN BESTAANSONZEKERHEID.

COMPUTE

bestaansonzekerheid=MEAN(bestaansonzeker_1,bestaansonzeker_2,bestaansonzeke
r_3).

EXECUTE.

Output:

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,606	3

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
bestaansonzeker_1	5,7074	1,580	,424	,511
bestaansonzeker_2	5,4204	1,753	,553	,307
bestaansonzeker_3	5,1090	2,351	,299	,653

1.2.3 Bewerkte variabele

Uit de histogram blijkt dat de variabele bestaansonzekerheid tamelijk rechtsscheef verdeeld is. Dit geeft aan dat de meeste respondenten een lage mate van bestaansonzekerheid ervaren. Het gemiddelde bevestigt dit, respondenten scoren gemiddeld rond het midden van de schaal ($M = 2.810$). De spreiding rond dit gemiddelde is bovendien niet erg groot; respondenten variëren niet zo zeer in hun antwoorden ($SD = 0.630$).

Syntax:

*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN UITEINDELIJKE VARIABELE BESTAANSONZEKERHEID.

FREQUENCIES VARIABLES=bestaansonzekerheid

/NTILES=4

/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE

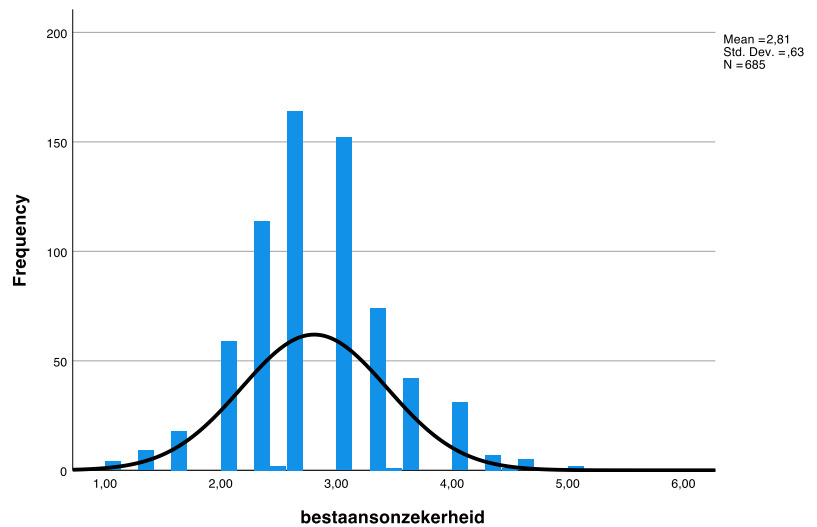
/HISTOGRAM NORMAL

/ORDER=ANALYSIS.

Output:

Statistics		
bestaansonzekerheid		
N	Valid	685
	Missing	8
Mean		2,8097
Median		2,6667
Mode		2,67
Std. Deviation		,62981
Minimum		1,00
Maximum		5,00
Percentiles	25	2,3333
	50	2,6667
	75	3,0000

1.2.3.1 Tweede analyse: schaalconstructie (zonder ci19I261)

In de tweede lineaire regressieanalyse die ik heb uitgevoerd, bestaat de onafhankelijke variabele bestaansonzekerheid uit twee items: *ci19I252* en *ci19I258*. Uit de oorspronkelijke betrouwbaarheidsanalyse is namelijk gebleken dat het wegnemen van item *ci19I261* een hogere mate van betrouwbaarheid veroorzaakt ($\alpha = 0.606$ naar $\alpha = 0.653$). Omdat het hier om slechts twee items gaat, is de correlatie berekent.

Allereerst heb ik een nieuwe bestaansonzekerheid variabele aangemaakt, bestaande uit de eerder bewerkte items *ci19I252* en *ci19I258* van de originele analyse. De descriptieve statistieken van deze nieuwe variabele zijn vrijwel gelijk aan die van de oorspronkelijke variabele. Het gemiddelde is iets gedaald ($M = 2.634$), de mate van bestaansonzekerheid onder de respondenten is dus iets minder groot bij deze variabele. De spreiding van scores is iets groter geworden ($SD = 0.746$).

Syntax:

```
*ANALYSE 2 BESTAANSONZEKERHEID ITEMS SAMENVOEGEN.  
COMPUTE an2_bestaaansonzekerheid=MEAN(bestaansonzeker_1,bestaansonzeker_2) .  
EXECUTE .
```

*FILTERS TOEPASSEN: DATA AFNEMEN VRAGENLIJSTEN, SELECTEREN HUISHOUDHOOFDEN EN NEDERLANDERS.

USE ALL.

COMPUTE filter_\$= (pu20a_m = 202001)

& (cb12a_m = 201207 | cb12a_m = 201208)

& (ci191_m = 201906 | ci191_m = 201907)

& (positie = 1)

& (herkomstgroep = 0 | herkomstgroep = 101 | herkomstgroep = 201 | herkomstgroep = 202).

VALUE LABELS filter_\$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.

FORMATS filter_\$ (f1.0).

FILTER BY filter_\$.

EXECUTE.

*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN ANALYSE 2 BESTAANSONZEKERHEID (BEWERKT).

FREQUENCIES VARIABLES=an2_bestaansonzekerheid

/NTILES=4

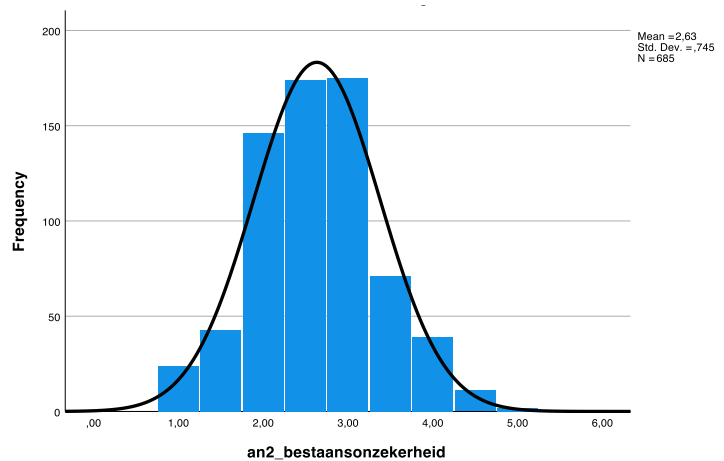
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE

/HISTOGRAM NORMAL

/ORDER=ANALYSIS.

Output:

Statistics		
an2_bestaansonzekerheid		
N	Valid	685
	Missing	8
Mean		2,6343
Median		2,5000
Mode		3,00
Std. Deviation		,74550
Minimum		1,00
Maximum		5,00
Percentiles	25	2,0000
	50	2,5000
	75	3,0000

1.2.3.2 Derde analyse: schaalconstructie (met dummy-items)

In de derde regressieanalyse zijn zes dummy-items toegevoegd aan de drie oorspronkelijke items om bestaansonzekerheid te meten: *ci191252*, *ci191258*, *ci191261*, *ci191245*, *ci191246*, *ci191247*, *ci191248*, *ci191249* en *ci191250*. Deze items stellen allemaal dezelfde vraag, “Kunt u aangeven met welke zaken u op dit moment te maken hebt?”, maar beslaan verschillende zaken. Respondenten konden de volgende stellingen met nee (0) of ja (1) beantwoorden: ‘Moeite hebben de eindjes aan elkaar te knopen’; ‘Kapotte spullen niet snel kunnen vervangen’; ‘Geld moeten lenen voor uitgaven die echt nodig zijn’; ‘Achterstand met betalen huur/hypotheek of gas/water/licht’; ‘Schuldeisers/deurwaarder aan de deur gehad afgelopen maand’ en ‘Financiële steun gehad van vrienden of familie in afgelopen maand’.

Om één variabele te creëren, heb ik de som genomen van deze dummy-items, waardoor een zespuntsschaal is ontstaan. Vervolgens is deze som gehercodeerd tot een vijfpuntsschaal, waarbij ik de scores vier en vijf samengevoegd hebben tot score 5. Voor het construeren van de schaal is het gemiddelde genomen van deze variabele en de overige items *ci191252*, *ci191258* en *ci191261*. Hierbij is een iets hogere mate van betrouwbaarheid gevonden, hoewel deze nog steeds niet voldoet aan de betrouwbaarheidsgrens ($\alpha = 0.691$). Een hogere score op deze schaal betekent een hogere mate van bestaansonzekerheid. De syntax en output staat hieronder weergegeven.

De descriptieve statistieken voor deze variabele verschillen weinig van die van de oorspronkelijke analyse. Het gemiddelde is iets afgenomen ($M = 2.667$). Dit duidt op een iets lagere mate van bestaansonzekerheid onder de respondenten. De spreiding van antwoorden is tevens iets gedaald ($SD = 0.559$). De gemiddelde antwoorden van respondenten liggen dus iets dichter bij elkaar in deze analyse. Bovendien is in deze analyse de maximale score van 5 niet behaald ($max = 4.75$).

Syntax:

```
*BEWERKEN DUMMYVARIABLEN TOT 5-PUNTSSCHAAL.
```

```
COMPUTE  bestaansonzekerheid_dummys=(ci191245  +  ci191246  +  ci191247  +  
ci191248 + ci191249 + ci191250).
```

```
EXECUTE.
```

```
RECODE bestaansonzekerheid_dummys (0=1) (1=2) (2=3) (3=4) (4=5) (5=5) INTO  
bestaansonzeker_0.
```

```
EXECUTE.
```

```
*ANALYSE 3 BESTAANSONZEKERHEID ITEMS SAMENVOEGEN.
```

```
COMPUTE
```

```
an3_bestansonzekerheid=MEAN(bestansonzeker_0,bestansonzeker_1,bestanson  
zeker_2,bestansonzeker_3).
```

```
EXECUTE.
```

*FILTERS TOEPASSEN: DATA AFNEMEN VRAGENLIJSTEN, SELECTEREN HUISHOUDHOOFDEN EN NEDERLANDERS.

USE ALL.

```
COMPUTE filter_$= (pu20a_m = 202001)
& (cb12a_m = 201207 | cb12a_m = 201208)
& (ci191_m = 201906 | ci191_m = 201907)
& (positie = 1)
& (herkomstgroep = 0 | herkomstgroep = 101 | herkomstgroep = 201 |
herkomstgroep = 202).
```

VALUE LABELS filter_\$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.

FORMATS filter_\$ (f1.0).

FILTER BY filter_\$.

EXECUTE.

*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN ANALYSE 3 BESTAANSONZEKERHEID (BEWERKT).

FREQUENCIES VARIABLES=an3_bestaansonzekerheid

/NTILES=4

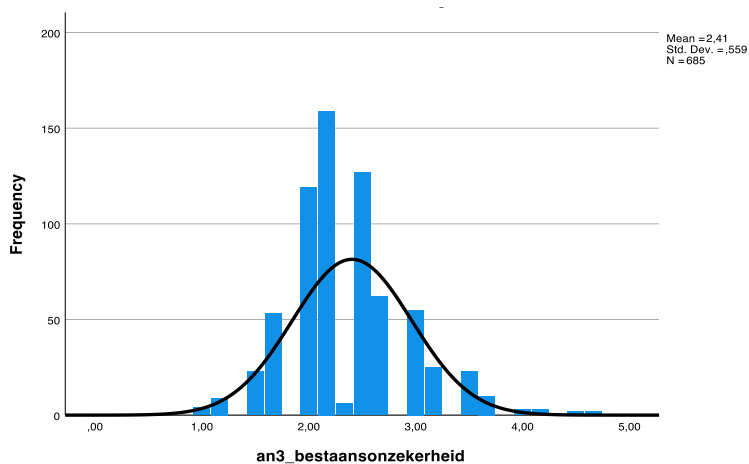
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE

/HISTOGRAM NORMAL

/ORDER=ANALYSIS.

Output:

Statistics		
an3_bestaansonzekerheid		
N	Valid	685
	Missing	8
Mean		2,4051
Median		2,2500
Mode		2,25
Std. Deviation		,55912
Minimum		1,00
Maximum		4,75
Percentiles	25	2,0000
	50	2,2500
	75	2,7500

1.3 Opvoedsituatie

1.3.1 Oorspronkelijke variabele

Voor de modererende variabele opvoedsituatie zijn in totaal acht items gebruikt: *cb12a088*, *cb12a089*, *cb12a090*, *cb12a091*, *cb12a092*, *cb12a093*, *cb12a094* en *cb12a095*. De eerste helft vraagt naar de relatie die de respondent vroeger had met diens moeder. De stellingen zijn als volgt: 'Ik kon altijd met mijn problemen bij mijn moeder terecht', 'Mijn moeder en ik hadden een hechte band', 'Ik voelde me altijd gesteund door mijn moeder' en 'Mijn moeder begreep goed wat mij bezighield'. De tweede helft stelt exact dezelfde vragen over de relatie met diens vader. Respondenten konden antwoord geven op een vijfpuntsschaal met antwoordmogelijkheden zoals 'volledig niet mee eens' (1) en 'volledig wel mee eens' (5). Een hogere score duidt bij alle items op een goede relatie met de ouders, ofwel een veilige opvoedsituatie, en een lagere score geeft aan slechte relatie met de ouders aan, ofwel een onveilige opvoedsituatie.

Syntax:

```
*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN OORSPRONKELIJKE OPVOEDSITUATIE ITEMS:  
cb12a088, cb12a089, cb12a090, cb12a091, cb12a092, cb12a093, cb12a094,  
cb12a095.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=cb12a088 cb12a089 cb12a090 cb12a091 cb12a092 cb12a093  
cb12a094 cb12a095
```

```
/NTILES=4
```

```
/STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE
```

```
/ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

cb12a088 I could always turn to my mother with my problems

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	253	2,1	5,0	5,0
	2 disagree	432	3,6	8,5	13,5
	3 neutral	1303	10,9	25,8	39,3
	4 agree	2028	16,9	40,1	79,4
	5 agree entirely	1044	8,7	20,6	100,0
	Total		5060	42,2	100,0
Missing	System	6943	57,8		
Total		12003	100,0		

cb12a089 My mother and I had a close bond

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	215	1,8	4,2	4,2
	2 disagree	455	3,8	9,0	13,2
	3 neutral	1404	11,7	27,7	41,0
	4 agree	1947	16,2	38,5	79,5
	5 agree entirely	1039	8,7	20,5	100,0
	Total	5060	42,2	100,0	
Missing	System	6943	57,8		
Total		12003	100,0		

cb12a090 I always felt supported by my mother

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	213	1,8	4,2	4,2
	2 disagree	477	4,0	9,4	13,6
	3 neutral	1257	10,5	24,8	38,5
	4 agree	2080	17,3	41,1	79,6
	5 agree entirely	1033	8,6	20,4	100,0
	Total	5060	42,2	100,0	
Missing	System	6943	57,8		
Total		12003	100,0		

cb12a091 My mother could well understand my preoccupations

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	265	2,2	5,2	5,2
	2 disagree	633	5,3	12,5	17,7
	3 neutral	1537	12,8	30,4	48,1
	4 agree	1811	15,1	35,8	83,9
	5 agree entirely	814	6,8	16,1	100,0
	Total	5060	42,2	100,0	
Missing	System	6943	57,8		
Total		12003	100,0		

cb12a092 I could always turn to my father with my problems

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	342	2,8	6,8	6,8
	2 disagree	679	5,7	13,4	20,2
	3 neutral	1700	14,2	33,6	53,8
	4 agree	1790	14,9	35,4	89,2
	5 agree entirely	548	4,6	10,8	100,0
	Total	5059	42,1	100,0	
Missing	System	6944	57,9		
Total		12003	100,0		

cb12a093 My father and I had a close bond

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	269	2,2	5,3	5,3
	2 disagree	518	4,3	10,2	15,6
	3 neutral	1687	14,1	33,3	48,9
	4 agree	1879	15,7	37,1	86,0
	5 agree entirely	706	5,9	14,0	100,0
	Total	5059	42,1	100,0	
Missing	System	6944	57,9		
Total		12003	100,0		

cb12a094 I always felt supported by my father

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	268	2,2	5,3	5,3
	2 disagree	528	4,4	10,4	15,7
	3 neutral	1511	12,6	29,9	45,6
	4 agree	2050	17,1	40,5	86,1
	5 agree entirely	702	5,8	13,9	100,0
	Total	5059	42,1	100,0	
Missing	System	6944	57,9		
Total		12003	100,0		

cb12a095 My father could well understand my preoccupations

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 disagree entirely	353	2,9	7,0	7,0
	2 disagree	697	5,8	13,8	20,8
	3 neutral	2010	16,7	39,7	60,5
	4 agree	1523	12,7	30,1	90,6
	5 agree entirely	476	4,0	9,4	100,0
	Total	5059	42,1	100,0	
Missing	System	6944	57,9		
Total		12003	100,0		

1.3.2 Betrouwbaarheid en bewerkingen

Uit de betrouwbaarheidsanalyse blijkt dat er een hoge mate van interne consistentie is tussen deze items ($\alpha = 0.911$). Dit laat zien dat de items samen een goed meetinstrument vormen. Omdat er verder geen bewerkingen gedaan zijn, zijn de items vervolgens samengevoegd door het gemiddelde te nemen. Hierbij is een minimum van vier toegevoegd (*MEAN.4*), die ervoor zorgt dat respondenten alleen een score op de schaal krijgen wanneer ze op minimaal vier van de acht items een score hebben. De respondenten die hier niet aan voldoen, worden onder missende waarden geschaard. Op deze manier gaat bruikbare informatie minder snel verloren.

Syntax:

*BETROUWBAARHEIDSANALYSE VAN OPVOEDSITUATIE ITEMS: cb12a088, cb12a089, cb12a090, cb12a091, cb12a092, cb12a093, cb12a094, cb12a095.

RELIABILITY

/VARIABLES=cb12a088 cb12a089 cb12a090 cb12a091 cb12a092 cb12a093 cb12a094
cb12a095

/SCALE('ALL VARIABLES') ALL

/MODEL=ALPHA

/SUMMARY=TOTAL.

*SCHAAL CONSTRUEREN OPVOEDSITUATIE.

COMPUTE opvoedsituatie= MEAN.4

(cb12a088,cb12a089,cb12a090,cb12a091,cb12a092,cb12a093,cb12a094,cb12a095).

EXECUTE.

Output:

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,911	8

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
cb12a088 I could always turn to my mother with my problems	24,14	32,995	,707	,900
cb12a089 My mother and I had a close bond	24,15	33,225	,700	,900
cb12a090 I always felt supported by my mother	24,13	32,854	,736	,897
cb12a091 My mother could well understand my preoccupations	24,32	32,657	,732	,898
cb12a092 I could always turn to my father with my problems	24,47	33,218	,693	,901
cb12a093 My father and I had a close bond	24,32	33,499	,687	,901
cb12a094 I always felt supported by my father	24,29	33,074	,726	,898
cb12a095 My father could well understand my preoccupations	24,55	33,350	,702	,900

1.3.3 Bewerkte variabele

De histogram van de bewerkte variabele opvoedsituatie laat een groot aantal pieken en dalen zien. De meeste pieken bevinden zich in het midden van de schaal, deze liggen rond het gemiddelde ($M = 3.450$). Het gemiddelde wijst erop dat de meeste respondenten een redelijk veilige opvoedsituatie hebben gekend. Er zijn echter ook respondenten die in een zeer veilige of onveilige situatie zijn opgegroeid, blijkt uit de pieken aan de uiterste buitenkanten van de schaal. De variatie in antwoorden is hierdoor redelijk groot in vergelijking met de grootte van de schaal ($SD = 0.805$).

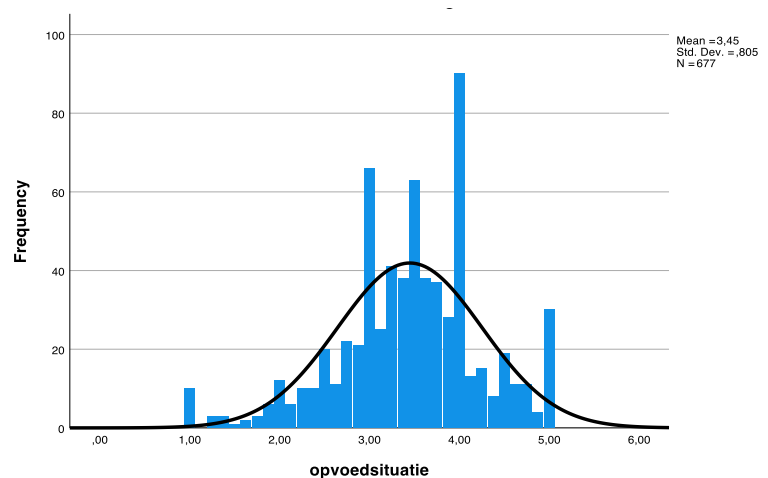
Syntax:

```
*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN UITEINDELIJKE VARIABELE OPVOEDSITUATIE.  
FREQUENCIES VARIABLES=opvoedsituatie  
  /NTILES=4  
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE  
  /HISTOGRAM NORMAL  
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

Statistics		
opvoedsituatie		
N	Valid	677
	Missing	16
Mean		3,4498
Median		3,5000
Mode		4,00
Std. Deviation		,80544
Minimum		1,00
Maximum		5,00
Percentiles	25	3,0000
	50	3,5000
	75	4,0000

1.4 Geslacht

1.4.1 Oorspronkelijke variabele

De controle variabele geslacht bestaat uit één item, waarbij respondenten drie antwoordenmogelijkheden hadden: man (1), vrouw (2) en anders (3). De oorspronkelijke staat van geslacht laat zien dat de originele dataset voor 49% uit mannen en 51% uit vrouwen bestaat. Er zitten dus iets meer vrouwen dan mannen in de dataset.

Syntax:

```
*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN OORSPRONKELIJKE VARIABELE GESLACHT.  
FREQUENCIES VARIABLES=geslacht  
  /NTILES=4  
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE  
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

Statistics

geslacht Gender

N	Valid	9649
	Missing	2354
Mean		1,51
Median		2,00
Mode		2
Std. Deviation		,500
Minimum		1
Maximum		2
Percentiles	25	1,00
	50	2,00
	75	2,00

geslacht Gender

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 Male	4731	39,4	49,0	49,0
	2 Female	4918	41,0	51,0	100,0
	Total	9649	80,4	100,0	
Missing	System	2354	19,6		
Total		12003	100,0		

1.4.2 Bewerkingen

Voor de bewerkingen van geslacht zijn een paar kleine aanpassingen gedaan. Zo zijn de scores gehercodeerd, zodat de score 0 man betekent en de score 1 vrouw, in plaats van 1 en 2. Ook heb ik ervoor gekozen om de derde antwoordmogelijkheid, die 'anders' aangeeft, als missende waarde te bestempelen. Deze extra categorie voegt namelijk weinig toe aan dit onderzoek. Het heeft geen meerwaarde om een derde groep te bestuderen. Tot slot zijn de filters toegepast.

Syntax:

```
*HERCODEREN GESLACHT + MISSENDE WAARDE WEG.  
RECODE geslacht (1=0) (2=1) (3=SYSMIS) INTO geslacht_nieuw.  
EXECUTE.
```

1.4.3 Bewerkte variabele

Vanwege het filter voor huishoudhoofden is het aantal mannelijke respondenten zeer toegenomen. Na de bewerkingen zitten er 67.8% mannen en 32.2% vrouwen in de dataset. Huishoudhoofden zijn dus vaak mannelijk.

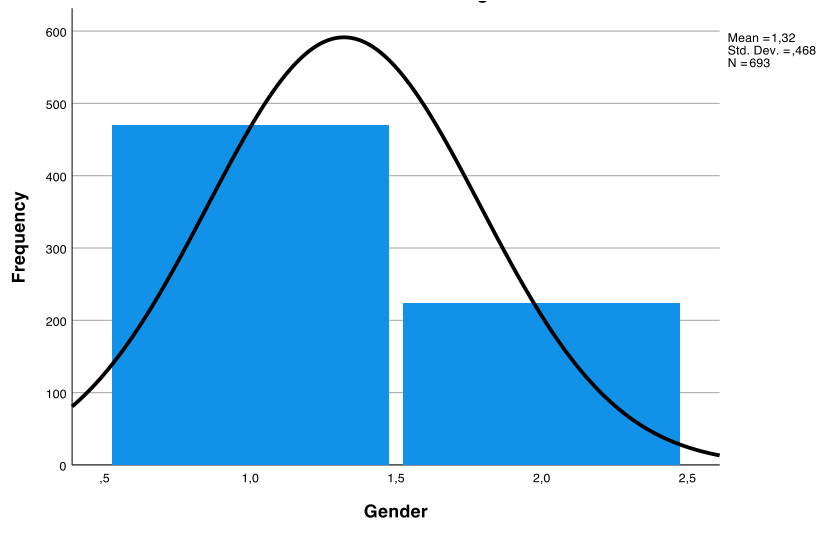
Syntax:

```
*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN UITEINDELIJKE VARIABLE GE SLACHT.  
FREQUENCIES VARIABLES=geslacht  
  /NTILES=4  
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE  
  /HISTOGRAM NORMAL  
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

		geslacht Gender			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 Male	470	67,8	67,8	67,8
	2 Female	223	32,2	32,2	100,0
Total		693	100,0	100,0	

1.5 Leeftijd

1.5.1 Oorspronkelijke variabele

Voor de controle variabele leeftijd konden respondenten hun leeftijd invoeren. Hieruit blijkt dat de gemiddelde leeftijd van de respondenten uit de originele dataset ongeveer 43 jaar is ($M = 43.66$). De leeftijd van de respondenten varieert van 0 tot 105 jaar oud.

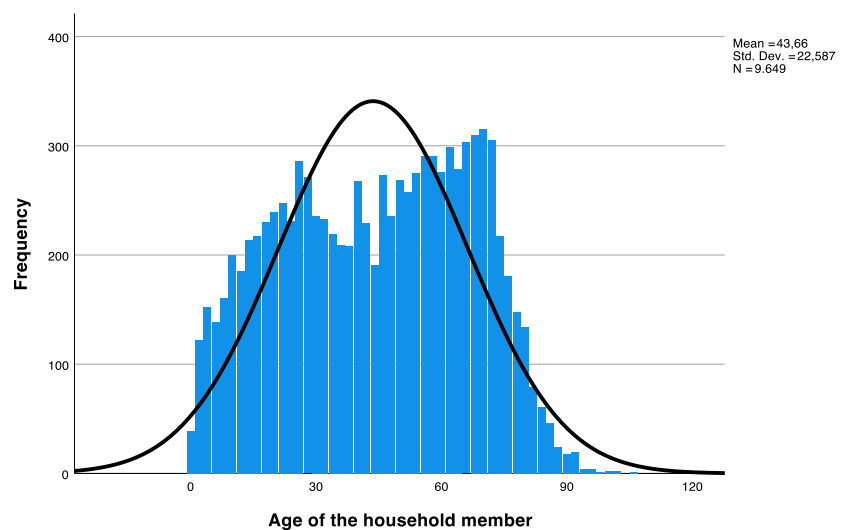
Syntax:

```
*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN EN HISTOGRAM VAN OORSPRONKELIJKE VARIABELE  
LEEFTIJD.  
FREQUENCIES VARIABLES=leeftijd  
  /NTILES=4  
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE  
  /HISTOGRAM NORMAL  
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

Statistics		
leeftijd Age of the household member		
N	Valid	9649
	Missing	2354
Mean		43,66
Median		45,00
Mode		72
Std. Deviation		22,587
Minimum		0
Maximum		105
Percentiles	25	25,00
	50	45,00
	75	63,00

1.5.2 Bewerkte variabele

Er zijn geen bewerkingen gedaan aan de variabele leeftijd, naast dat er is geselecteerd op huishoudhoofden door middel van het filter. Omdat huishoudhoofden per definitie ouder moeten zijn dan 18 jaar, gaan de leeftijden van de respondenten nu van 29 tot en met 93 jaar oud. Hierdoor is het gemiddelde tevens verhoogt naar ongeveer 63 ($M = 63.11$).

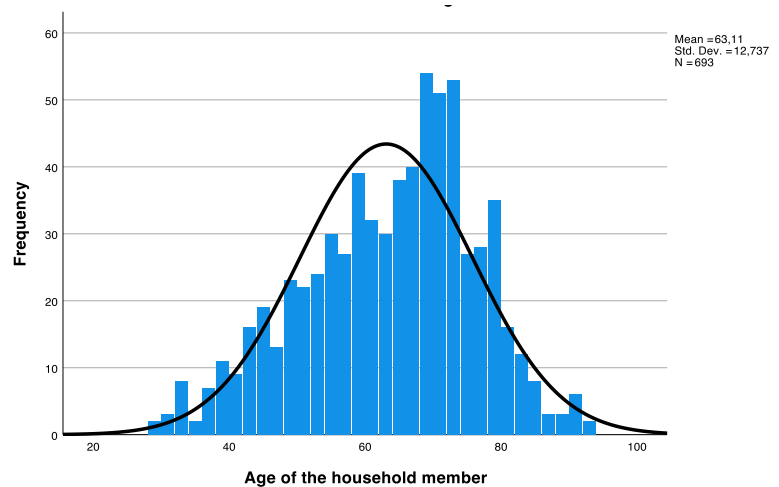
Syntax:

```
*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN UITEINDELIJKE VARIABELE LEEFTIJD.  
FREQUENCIES VARIABLES=leeftijd  
  /NTILES=4  
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE  
  /HISTOGRAM NORMAL  
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

Statistics		
leeftijd Age of the household member		
N	Valid	693
	Missing	0
Mean		63,11
Median		65,00
Mode		70
Std. Deviation		12,737
Minimum		29
Maximum		93
Percentiles	25	55,00
	50	65,00
	75	72,00

1.6 Opleidingsniveau

1.6.1 Oorspronkelijke variabele

De controle variabele opleidingsniveau bestaat uit één item, waarbij respondenten zes antwoordmogelijkheden hadden: basisonderwijs (1) tot en met wo (6). Deze variabele laat zien dat hbo het meeste voorkomt in de originele dataset, 16.4%. Havo/vwo komt met 7.7% het minste voor.

Syntax:

```
*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN OORSPRONKELIJKE VARIABELE OPLEIDINGSNIVEAU.  
FREQUENCIES VARIABLES=oplcat  
  /NTILES=4  
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE  
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

Statistics

oplcat Level of education in CBS
(Statistics Netherlands) categories

N	Valid	9150
	Missing	2853
Mean		3,45
Median		4,00
Mode		5
Std. Deviation		1,661
Minimum		1
Maximum		6
Percentiles	25	2,00
	50	4,00
	75	5,00

oplcat Level of education in CBS (Statistics Netherlands) categories

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 primary school	1576	13,1	17,2	17,2
	2 vmbo (intermediate secondary education, US: junior high school)	1705	14,2	18,6	35,9
	3 havo/vwo (higher secondary education/preparatory university education, US: senior high school)	923	7,7	10,1	45,9
	4 mbo (intermediate vocational education, US: junior college)	1950	16,2	21,3	67,3
	5 hbo (higher vocational education, US: college)	1965	16,4	21,5	88,7
	6 wo (university)	1031	8,6	11,3	100,0
	Total	9150	76,2	100,0	
	Missing	System	2853	23,8	
Total		12003	100,0		

1.6.2 Bewerkingen

Naast het hernoemen van de variabele zijn er geen bewerkingen gedaan.

Syntax:

*HERNOEMEN OPLEIDINGSNIVEAU.

```
RECODE oplcat (1=1) (2=2) (3=3) (4=4) (5=5) (6=6) INTO  
    opleidingsniveau.  
EXECUTE.
```

1.6.3 Bewerkte variabele

Nadat de filters zijn toegepast, is het aantal respondenten dat een hbo-diploma heeft nog steeds het grootst (28.0%). De kleinste groep is de respondenten die alleen een basisschool diploma hebben, met 6.2%. Havo/vwo blijft weinig voorkomend (7.9%).

Syntax:

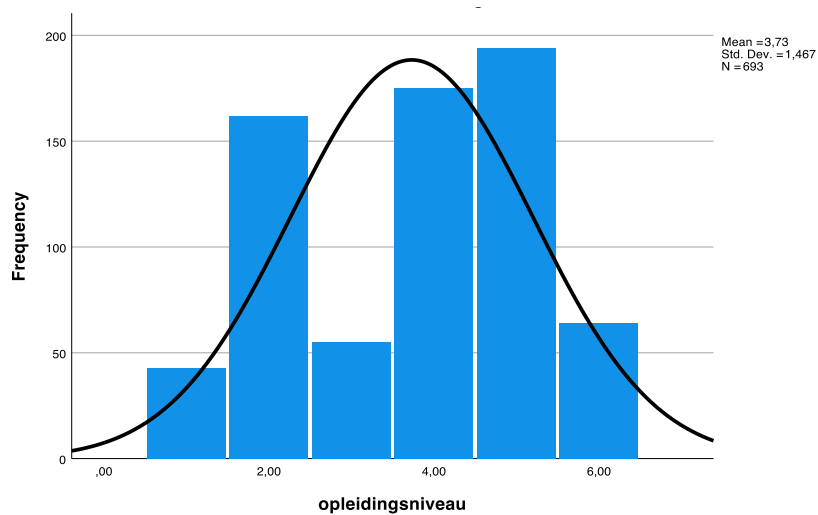
```
*DESCRIPTIEVE STATISTIEKEN VAN UITEINDELIJKE VARIABLE OPLEIDINGSNIVEAU.  
FREQUENCIES VARIABLES=opleidingsniveau  
  /NTILES=4  
  /STATISTICS=STDDEV MINIMUM MAXIMUM MEAN MEDIAN MODE  
  /HISTOGRAM NORMAL  
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

opleidingsniveau

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	43	6,2	6,2	6,2
	2,00	162	23,4	23,4	29,6
	3,00	55	7,9	7,9	37,5
	4,00	175	25,3	25,3	62,8
	5,00	194	28,0	28,0	90,8
	6,00	64	9,2	9,2	100,0
Total		693	100,0	100,0	

Bijlage 2

Deze bijlage biedt een stapsgewijze bespreking van de lineaire regressieanalyse die is uitgevoerd om de resultaten te verkrijgen. Allereerst volgt een beknopte uiteenzetting van de bivariate analyse, waarna ook de multivariate analyse besproken wordt. Voor elke stap wordt de bijbehorende syntax en output gepresenteerd.

2.1 Bivariate analyse

Correlaties tussen variabelen:

Om de correlaties te berekenen, wordt gebruikgemaakt van Pearson's Correlatiecoëfficiënt. De output hieronder laat de correlaties tussen continue variabelen nationalisme, bestaansonzekerheid, opvoedsituatie, leeftijd, de categorische variabele opleidingsniveau en de dichotome variabele geslacht zien.

Syntax:

```
*CORRELATIES TUSSEN ALLE VARIABELEN.
```

```
CORRELATIONS
```

```
  /VARIABLES=nationalisme bestaansonzekerheid opvoedsituatie geslacht_nieuw  
opleidingsniveau leeftijd
```

```
  /PRINT=TWOTAIL NOSIG FULL
```

```
  /MISSING=PAIRWISE.
```

Output:

		Correlations					leeftijd Age of the household member
		nationalisme	bestaansonzekerheid	opvoedsituatie	geslacht_nieuw	opleidingsniveau	
nationalisme	Pearson Correlation	1	-,019	,090*	-,041	-,066	,035
	Sig. (2-tailed)		,626	,020	,282	,085	,361
	N	691	683	675	691	691	691
bestaansonzekerheid	Pearson Correlation	-,019	1	-,092*	,152**	-,168**	,122**
	Sig. (2-tailed)	,626		,018	<,001	<,001	,001
	N	683	685	669	685	685	685
opvoedsituatie	Pearson Correlation	,090*	-,092*	1	-,047	-,009	-,036
	Sig. (2-tailed)	,020	,018		,226	,813	,346
	N	675	669	677	677	677	677
geslacht_nieuw	Pearson Correlation	-,041	,152**	-,047	1	-,030	-,053
	Sig. (2-tailed)	,282	<,001	,226		,433	,162
	N	691	685	677	693	693	693
opleidingsniveau	Pearson Correlation	-,066	-,168**	-,009	-,030	1	-,262**
	Sig. (2-tailed)	,085	<,001	,813	,433		<,001
	N	691	685	677	693	693	693
leeftijd Age of the household member	Pearson Correlation	,035	,122**	-,036	-,053	-,262**	1
	Sig. (2-tailed)	,361	,001	,346	,162	<,001	
	N	691	685	677	693	693	693

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

2.2 Multivariate analyse

2.2.1 Hiërarchische lineaire regressie

Voor dit onderzoek is een hiërarchische lineaire regressie uitgevoerd, waarbij in totaal vier modellen zijn geschat. Model 1 onderzoekt het effect van de controlevariabelen geslacht, leeftijd en opleidingsniveau op de afhankelijke variabele nationalisme. Model 2 kijkt naar het effect van bestaansonzekerheid op nationalisme, gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Model 3 stelt het effect van de opvoedsituatie als modererende variabele op het verband tussen bestaansonzekerheid en nationalisme vast, gecontroleerd voor geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Model 4, het volledige model, voegt hier de interactievariabele aan toe. De bijbehorende syntax en output worden hieronder gepresenteerd. Tot slot wordt de uitwerking gegeven van de regressievergelijking met een hoge en lage score op de (gecentreerde) modererende variabele opvoedsituatie, om de interpretatie van het interactie-effect te vereenvoudigen.

Syntax:

*HIERARCHISCHE LINEAIRE REGRESSIE.

REGRESSION

```
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS CI(95) R ANOVA CHANGE ZPP
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT nationalisme
/METHOD=ENTER leeftijd_c opleidingsniveau_c geslacht_nieuw
/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c leeftijd_c opleidingsniveau_c
geslacht_nieuw
/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c opvoedsituatie_c leeftijd_c
opleidingsniveau_c geslacht_nieuw
/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c opvoedsituatie_c BxO leeftijd_c
opleidingsniveau_c
geslacht_nieuw.
```

Output:

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
						F Change	df1	df2	
1	,068 ^a	,005	,000	1,18860	,005	1,026	3	663	,380
2	,072 ^b	,005	-,001	1,18915	,001	,382	1	662	,537
3	,114 ^c	,013	,006	1,18533	,008	5,270	1	661	,022
4	,163 ^d	,027	,018	1,17800	,014	9,263	1	660	,002

a. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c

b. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c

c. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c

d. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, BxO

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	4,349	3	1,450	1,026	,380 ^b
	Residual	936,661	663	1,413		
	Total	941,010	666			
2	Regression	4,889	4	1,222	,864	,485 ^c
	Residual	936,121	662	1,414		
	Total	941,010	666			
3	Regression	12,293	5	2,459	1,750	,121 ^d
	Residual	928,718	661	1,405		
	Total	941,010	666			
4	Regression	25,147	6	4,191	3,020	,006 ^e
	Residual	915,864	660	1,388		
	Total	941,010	666			

a. Dependent Variable: nationalisme

b. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c

c. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c

d. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c

e. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, BxO

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		95,0% Confidence Interval for B		Correlations			
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)	4,429	,056		79,412	,000	4,319	4,538			
	leeftijd_c	,000	,004	-,005	-,126	,900	-,008	,007	,011	-,005	-,005
	opleidingsniveau_c	-,042	,033	-,052	-1,286	,199	-,106	,022	-,049	-,050	-,050
	geslacht_nieuw	-,120	,099	-,047	-1,211	,226	-,315	,075	-,046	-,047	-,047
2	(Constant)	4,426	,056		79,017	,000	4,316	4,536			
	leeftijd_c	,000	,004	-,003	-,069	,945	-,008	,007	,011	-,003	-,003
	opleidingsniveau_c	-,044	,033	-,055	-1,356	,176	-,109	,020	-,049	-,053	-,053
	geslacht_nieuw	-,111	,100	-,043	-1,101	,271	-,308	,087	-,046	-,043	-,043
3	(Constant)	4,423	,056		79,206	,000	4,313	4,533			
	leeftijd_c	3,921E-5	,004	,000	,010	,992	-,007	,007	,011	,000	,000
	opleidingsniveau_c	-,042	,033	-,051	-1,273	,203	-,106	,023	-,049	-,049	-,049
	geslacht_nieuw	-,102	,100	-,040	-1,020	,308	-,299	,094	-,046	-,040	-,039
	bestaansonzekerheid_c	-,031	,075	-,017	-,419	,675	-,179	,116	-,023	-,016	-,016
4	(Constant)	4,407	,056		79,064	,000	4,298	4,517			
	leeftijd_c	,000	,004	,002	,047	,963	-,007	,008	,011	,002	,002
	opleidingsniveau_c	-,043	,033	-,053	-1,321	,187	-,107	,021	-,049	-,051	-,051
	geslacht_nieuw	-,094	,100	-,037	-,940	,348	-,289	,102	-,046	-,037	-,036
	bestaansonzekerheid_c	-,032	,075	-,017	-,428	,669	-,178	,114	-,023	-,017	-,016
	opvoedsituatie_c	,137	,057	,093	2,407	,016	,025	,248	,093	,093	,092
BxO	-,280	,092	-,117	-3,043	,002	-,461	-,099	-,114	-,118	-,117	

a. Dependent Variable: nationalisme

2.2.1.1 Tweede analyse: resultaten (zonder ci19I261)

Uit de lineaire regressieanalyse van het tweede meetinstrument voor bestaansonzekerheid (twee items) blijkt dat de resultaten zeer overeenkomen met de resultaten uit de oorspronkelijke analyse. Ten eerste veranderen de hellingen van elke variabele in Model 4 minimaal. Het grootste verschil is dat de helling van de interactievariabele met ongeveer 0.100 stijgt ($b = -0.280$ naar $b = -0.190$). Alleen de moderator en de interactievariabelen geven significante resultaten. Dit is in overeenstemming met de oorspronkelijke analyse. Daarnaast is de gecorrigeerde verklaarde variantie lager in het volledige model in deze analyse (gecorrigeerde $R^2 = 0.013$; gecorrigeerde $R^2 = 0.014$). Het originele model is dus een iets betere voorspeller van nationalisme. Uit de vergelijking van de twee analyses blijkt dat ze vrijwel identiek zijn.

Syntax:

```
*CENTREREN VAN ANALYSE 2 BESTAANSONZEKERHEID.
COMPUTE an2_bestaansonzekerheid_c=an2_bestaansonzekerheid - 2.6343.
EXECUTE.

*INTERACTIEVARIABLE AANMAKEN: PRODUCT VAN ANALYSE 2 BESTAANSONZEKERHEID EN
OPVOEDSITUATIE.
COMPUTE BxO_2=an2_bestaansonzekerheid_c * opvoedsituatie_c.
EXECUTE.

*ANALYSE 2: HIERARCHISCHE LINEAIRE REGRESSIE.
REGRESSION
  /DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
  /MISSING LISTWISE
  /STATISTICS COEFF OUTS CI(95) R ANOVA CHANGE ZPP
  /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
  /NOORIGIN
  /DEPENDENT nationalisme
  /METHOD=ENTER leeftijd_c opleidingsniveau_c geslacht_nieuw
  /METHOD=ENTER an2_bestaansonzekerheid_c leeftijd_c opleidingsniveau_c
  geslacht_nieuw
  /METHOD=ENTER an2_bestaansonzekerheid_c opvoedsituatie_c leeftijd_c
  opleidingsniveau_c geslacht_nieuw
  /METHOD=ENTER an2_bestaansonzekerheid_c opvoedsituatie_c BxO_2 leeftijd_c
  opleidingsniveau_c
  geslacht_nieuw.
```

Output:

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
						F Change	df1	df2	
1	,068 ^a	,005	,000	1,18860	,005	1,026	3	663	,380
2	,074 ^b	,006	,000	1,18896	,001	,593	1	662	,442
3	,115 ^c	,013	,006	1,18520	,008	5,207	1	661	,023
4	,147 ^d	,022	,013	1,18109	,008	5,610	1	660	,018

a. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c

b. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an2_bestaansonzekerheid_c

c. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an2_bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c

d. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an2_bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, BxO_2

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	4,349	3	1,450	1,026	,380 ^b
	Residual	936,661	663	1,413		
	Total	941,010	666			
2	Regression	5,187	4	1,297	,917	,453 ^c
	Residual	935,823	662	1,414		
	Total	941,010	666			
3	Regression	12,502	5	2,500	1,780	,115 ^d
	Residual	928,509	661	1,405		
	Total	941,010	666			
4	Regression	20,328	6	3,388	2,429	,025 ^e
	Residual	920,682	660	1,395		
	Total	941,010	666			

a. Dependent Variable: nationalisme

b. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c

c. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an2_bestaansonzekerheid_c

d. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an2_bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c

e. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an2_bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, BxO_2

Coefficients ^a											
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations		
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)	4,429	,056		79,412	,000	4,319	4,538			
	leeftijd_c	,000	,004	-,005	-,126	,900	-,008	,007	,011	-,005	-,005
	opleidingsniveau_c	-,042	,033	-,052	-1,286	,199	-,106	,022	-,049	-,050	-,050
	geslacht_nieuw	-,120	,099	-,047	-1,211	,226	-,315	,075	-,046	-,047	-,047
2	(Constant)	4,424	,056		78,901	,000	4,314	4,534			
	leeftijd_c	,000	,004	-,004	-,093	,926	-,008	,007	,011	-,004	-,004
	opleidingsniveau_c	-,046	,033	-,056	-1,387	,166	-,110	,019	-,049	-,054	-,054
	geslacht_nieuw	-,107	,101	-,042	-1,066	,287	-,305	,090	-,046	-,041	-,041
	an2_bestaansonzekerheid_c	-,049	,063	-,031	-,770	,442	-,173	,075	-,028	-,030	-,030
3	(Constant)	4,422	,056		79,092	,000	4,312	4,532			
	leeftijd_c	-1,594E-5	,004	,000	-,004	,997	-,007	,007	,011	,000	,000
	opleidingsniveau_c	-,043	,033	-,053	-1,301	,194	-,107	,022	-,049	-,051	-,050
	geslacht_nieuw	-,099	,100	-,039	-,989	,323	-,296	,098	-,046	-,038	-,038
	an2_bestaansonzekerheid_c	-,036	,063	-,023	-,570	,569	-,160	,088	-,028	-,022	-,022
	opvoedsituatie_c	,130	,057	,089	2,282	,023	,018	,243	,093	,088	,088
4	(Constant)	4,410	,056		78,834	,000	4,300	4,520			
	leeftijd_c	8,035E-5	,004	,001	,021	,983	-,007	,007	,011	,001	,001
	opleidingsniveau_c	-,042	,033	-,052	-1,293	,197	-,106	,022	-,049	-,050	-,050
	geslacht_nieuw	-,095	,100	-,037	-,949	,343	-,291	,101	-,046	-,037	-,037
	an2_bestaansonzekerheid_c	-,035	,063	-,022	-,561	,575	-,159	,088	-,028	-,022	-,022
	opvoedsituatie_c	,136	,057	,093	2,389	,017	,024	,248	,093	,093	,092
	BxO_2	-,190	,080	-,091	-2,369	,018	-,347	-,032	-,088	-,092	-,091

a. Dependent Variable: nationalisme

2.2.1.2 Derde analyse: resultaten (met dummy-items)

Uit de lineaire regressieanalyse van het derde meetinstrument voor bestaansonzekerheid (acht items) is gebleken dat ook deze resultaten zeer vergelijkbaar zijn met die van de oorspronkelijke analyse. De hellingen van alle variabelen in Model 4 blijven zo goed als gelijk; de helling van de interactievariabele stijgt met een geringe 0.037 ($b = -0.280$ naar $b = -0.243$). Ook hier zijn alleen de hellingen van de moderator en interactievariabelen significant. De helling van bestaansonzekerheid in Model 2 laat een kleine daling zien ($b = -0.46$ naar $b = -0.61$). Deze blijft echter niet significant.

De modelfit van deze analyse komt vrijwel volledig overeen met de modelfit van de oorspronkelijke analyse. Gecorrigeerd voor het aantal variabelen in de analyse, geven de controlevariabelen en bestaansonzekerheid geen voorspellende waarde van nationalisme (gecorrigeerde $R^2 = 0.000$; gecorrigeerde $R^2 = -0.001$). Bestaansonzekerheid laat ook hier een zeer slechte fit zien. Daarnaast is de gecorrigeerde verklaarde variantie van het volledige model gedaald ten opzichte van het model in de oorspronkelijke analyse (gecorrigeerde $R^2 = 0.014$; gecorrigeerde $R^2 = 0.012$). Model 4 van de eerste analyse blijft dus de beste voorspeller van nationalisme.

Syntax:

*CENTREREN VAN ANALYSE 3 BESTAANSONZEKERHEID.

```
COMPUTE an3_bestaansonzekerheid_c=an3_bestaansonzekerheid - 2.4051.
EXECUTE.
```

*INTERACTIEVARIABLE AANMAKEN: PRODUCT VAN ANALYSE 3 BESTAANSONZEKERHEID EN OPVOEDSITUATIE.

```
COMPUTE BxO_3=an3_bestaansonzekerheid_c * opvoedsituatie_c.
EXECUTE.
```

*ANALYSE 3: HIERARCHISCHE LINEAIRE REGRESSIE.

```
REGRESSION
```

```
  /DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
  /MISSING LISTWISE
  /STATISTICS COEFF OUTS CI(95) R ANOVA CHANGE ZPP
  /CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
  /NOORIGIN
  /DEPENDENT nationalisme
  /METHOD=ENTER leeftijd_c opleidingsniveau_c geslacht_nieuw
  /METHOD=ENTER an3_bestaansonzekerheid_c leeftijd_c opleidingsniveau_c
  geslacht_nieuw
  /METHOD=ENTER an3_bestaansonzekerheid_c opvoedsituatie_c leeftijd_c
  opleidingsniveau_c geslacht_nieuw
  /METHOD=ENTER an3_bestaansonzekerheid_c opvoedsituatie_c BxO_3 leeftijd_c
  opleidingsniveau_c
  geslacht_nieuw.
```

Output:

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
						F Change	df1	df2	
1	,068 ^a	,005	,000	1,18860	,005	1,026	3	663	,380
2	,074 ^b	,005	-,001	1,18902	,001	,523	1	662	,470
3	,115 ^c	,013	,006	1,18521	,008	5,264	1	661	,022
4	,145 ^d	,021	,012	1,18137	,008	5,309	1	660	,022

a. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c

b. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an3_bestaansonzekerheid_c

c. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an3_bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c

d. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an3_bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, BxO_3

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	4,349	3	1,450	1,026	,380 ^b
	Residual	936,661	663	1,413		
	Total	941,010	666			
2	Regression	5,089	4	1,272	,900	,464 ^c
	Residual	935,921	662	1,414		
	Total	941,010	666			
3	Regression	12,484	5	2,497	1,777	,115 ^d
	Residual	928,527	661	1,405		
	Total	941,010	666			
4	Regression	19,894	6	3,316	2,376	,028 ^e
	Residual	921,117	660	1,396		
	Total	941,010	666			

a. Dependent Variable: nationalisme

b. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c

c. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an3_bestaansonzekerheid_c

d. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an3_bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c

e. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, an3_bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, BxO_3

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations		
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)	4,429	,056		79,412	,000	4,319	4,538			
	leeftijd_c	,000	,004	-,005	-,126	,900	-,008	,007	,011	-,005	-,005
	opleidingsniveau_c	-,042	,033	-,052	-1,286	,199	-,106	,022	-,049	-,050	-,050
	geslacht_nieuw	-,120	,099	-,047	-1,211	,226	-,315	,075	-,046	-,047	-,047
2	(Constant)	4,424	,056		78,839	,000	4,314	4,535			
	leeftijd_c	,000	,004	-,003	-,077	,938	-,008	,007	,011	-,003	-,003
	opleidingsniveau_c	-,045	,033	-,055	-1,371	,171	-,109	,019	-,049	-,053	-,053
	geslacht_nieuw	-,108	,101	-,042	-1,068	,286	-,305	,090	-,046	-,041	-,041
	an3_bestaansonzekerheid_c	-,061	,085	-,029	-,723	,470	-,228	,105	-,028	-,028	-,028
3	(Constant)	4,422	,056		79,029	,000	4,312	4,532			
	leeftijd_c	3,338E-5	,004	,000	,009	,993	-,007	,007	,011	,000	,000
	opleidingsniveau_c	-,042	,033	-,052	-1,292	,197	-,107	,022	-,049	-,050	-,050
	geslacht_nieuw	-,099	,100	-,039	-,985	,325	-,296	,098	-,046	-,038	-,038
	an3_bestaansonzekerheid_c	-,047	,085	-,022	-,558	,577	-,214	,119	-,028	-,022	-,022
4	(Constant)	4,412	,056		78,918	,000	4,303	4,522			
	leeftijd_c	,000	,004	,001	,034	,973	-,007	,007	,011	,001	,001
	opleidingsniveau_c	-,044	,033	-,054	-1,345	,179	-,108	,020	-,049	-,052	-,052
	geslacht_nieuw	-,097	,100	-,038	-,966	,334	-,293	,100	-,046	-,038	-,037
	an3_bestaansonzekerheid_c	-,036	,085	-,017	-,431	,666	-,203	,130	-,028	-,017	-,017
	opvoedsituatie_c	,136	,057	,092	2,381	,018	,024	,247	,093	,092	,092
	BxO_3	-,243	,106	-,089	-2,304	,022	-,451	-,036	-,086	-,089	-,089

a. Dependent Variable: nationalisme

2.2.1.3 Conclusie over de drie meetinstrumenten

Ondanks de verhoogde betrouwbaarheid van de schalen die de tweede en derde meetinstrumenten produceren, kies ik ervoor om de originele schaal, met drie items, te behouden. Hier zijn een aantal redenen voor. Ten eerste zorgt het toevoegen van vijf nieuwe items voor een stijging van ongeveer 0.090 in de interne consistentie. Een *alpha* van 0.690 voor acht items in vergelijking met een *alpha* van 0.606 voor drie items, is een zeer kleine verbetering. Bovendien wordt de eerstgenoemde *alpha* nog steeds niet als acceptabel meetinstrument beschouwd. Hetzelfde geldt voor de analyse met slechts twee items, waarbij de interne consistentie stijgt met ongeveer 0.050. Ook hier is de betrouwbaarheid niet hoog. Ten tweede zijn er geen nieuwe bevindingen gedaan in de tweede en derde analyse. De resultaten komen vrijwel volledig overeen met die van de eerste analyse.

2.2.2 Regressievergelijking

Om de interpretatie van het interactie-effect eenvoudiger te maken, is een regressievergelijking gedaan. De scores van respondenten die een hoge score (1.55) en een lage score (-1.45) hebben op de (gecentreerde) moderatorvariabele opvoedsituatie zijn berekend. De scores zijn verkregen aan de hand van de frequentieverdeling van deze variabele. Ik heb specifiek deze scores gekozen, omdat dit tamelijk veelvoorkomende (frequentie van 28 en 12) en redelijk extreme antwoorden zijn die respondenten gegeven hebben. De bijbehorende syntax en output zijn hieronder weergegeven.

Uitwerking van de vergelijkingen:

Vergelijking voor een veilige opvoedsituatie (hoge waarde):

$$\begin{aligned} \text{Nationalisme} &= 4.407 - 0.032 * \text{bestaansonzeker} + 0.137 * 1.55 - 0.280 * \text{bestaansonzeker} * 1.55 \\ &= 4.407 - 0.032 * \text{bestaansonzeker} + 0.212 - 0.434 * \text{bestaansonzeker} \\ &= 4.619 - 0.466 * \text{bestaansonzeker} \end{aligned}$$

Vergelijking voor een onveilige opvoedsituatie (lage waarde):

$$\begin{aligned} \text{Nationalisme} &= 4.407 - 0.032 * \text{bestaansonzeker} + 0.137 * -1.45 - 0.280 * \text{bestaansonzeker} * -1.45 \\ &= 4.407 - 0.032 * \text{bestaansonzeker} - 0.199 + 0.406 * \text{bestaansonzeker} \\ &= 4.208 + 0.374 * \text{bestaansonzeker} \end{aligned}$$

Syntax:

```
*FREQUENTIETABEL GECENTREERDE MODERATOR VOOR 'HOGE' EN 'LAGE' SCORE.  
FREQUENCIES VARIABLES=opvoedsituatie_c  
  /STATISTICS=STDDEV MEAN  
  /ORDER=ANALYSIS.
```

Output:

		opvoedsituatie_c			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	-2,45	10	1,5	1,5	1,5
	-2,20	3	,4	,4	1,9
	-2,07	2	,3	,3	2,2
	-1,95	1	,1	,1	2,4
	-1,82	1	,1	,1	2,5
	-1,70	2	,3	,3	2,8
	-1,57	6	,9	,9	3,7
	-1,45	12	1,7	1,8	5,5
	-1,32	5	,7	,7	6,3
	-1,20	10	1,5	1,5	7,7
	-1,07	10	1,5	1,5	9,2
	-,95	20	2,9	3,0	12,2
	-,82	11	1,6	1,6	13,9
	-,70	22	3,2	3,3	17,1
	-,57	21	3,1	3,1	20,3
	-,45	66	9,6	9,8	30,1
	-,32	25	3,6	3,7	33,8
	-,20	41	6,0	6,1	39,9
	-,07	38	5,5	5,7	45,6
	,05	63	9,2	9,4	55,0
	,18	38	5,5	5,7	60,7
	,30	37	5,4	5,5	66,2
	,43	28	4,1	4,2	70,3
	,55	90	13,1	13,4	83,8
	,68	13	1,9	1,9	85,7
	,80	15	2,2	2,2	87,9
	,93	8	1,2	1,2	89,1
1,05	19	2,8	2,8	92,0	
1,18	11	1,6	1,6	93,6	
1,30	11	1,6	1,6	95,2	
1,43	4	,6	,6	95,8	
1,55	28	4,1	4,2	100,0	
Total		671	97,7	100,0	
Missing	System	16	2,3		
Total		687	100,0		

Bijlage 3

In deze bijlage wordt de modeldiagnostiek behandeld. Er volgt een bespreking van de vier assumpties voor lineaire regressieanalyse, waarbij aan de hand van verschillende figuren wordt bepaald of het volledige model, Model 4, aan deze assumpties voldoet. Bovendien wordt gecontroleerd op multicollineariteit en worden eventuele uitbijters geïdentificeerd en behandeld.

Syntax:

*ASSUMPTIES CONTROLEREN MET SPREIDINGSDIAGRAMMEN EN HISTOGRAM + VIF SCORES + SCORES BEWAREN VOOR CHECKEN INVLOEDRIJKE PUNTEN.

REGRESSION

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N

/MISSING LISTWISE

/STATISTICS COEFF OUTS CI(95) R ANOVA COLLIN TOL CHANGE ZPP

/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)

/NOORIGIN

/DEPENDENT nationalisme

/METHOD=ENTER leeftijd_c opleidingsniveau_c geslacht_nieuw
bestaansonzekerheid_c opvoedsituatie_c

BxO

/PARTIALPLOT ALL

/SCATTERPLOT=(*ZPRED , *ZRESID)

/RESIDUALS HISTOGRAM(ZRESID) NORMPROB(ZRESID)

/SAVE COOK LEVER ZRESID SRESID DFFIT.

3.1 Assumptiecontrole

3.1.1 Onafhankelijke observaties

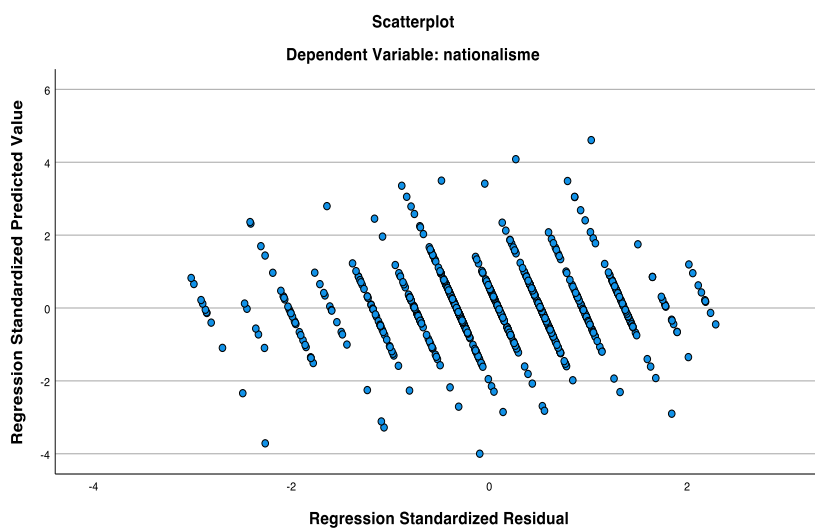
De eerste assumptie eist dat de gehanteerde data bestaat uit onafhankelijke observaties. De dataset van dit onderzoek, afkomstig uit het LISS-panel (2024), is tot stand gekomen door aselechte kanssteekproeven uit het landelijke adresbestand van het CBS. Omdat het LISS-panel bestaat uit huishoudens is het mogelijk dat meerdere mensen uit eenzelfde huishouden vragenlijsten hebben ingevuld. Om de onafhankelijkheid tussen observaties te waarborgen, is er geselecteerd op huishoudhoofden. Zo heeft elk huishouden slechts één persoon die de vragenlijsten invult. De eerste assumptie blijft hierdoor ongeschonden.

3.1.2 Lineariteit

De tweede assumptie controleert de lineariteit van het verband tussen de afhankelijke en de onafhankelijke variabele. Om te beoordelen of aan deze assumptie wordt voldaan, maak ik gebruik van het residuenplot uit Figuur 1. Hoewel er enige uitbijters te zien zijn aan de boven- en onderkant van het plot, lijken de punten over het algemeen gelijkmatig verdeeld te zijn. Er lijkt geen sprake te zijn van systematische afwijkingen.

Figuur 1:

Residuenplot van Gestandaardiseerde Residuen en Gestandaardiseerde Voorspellingen

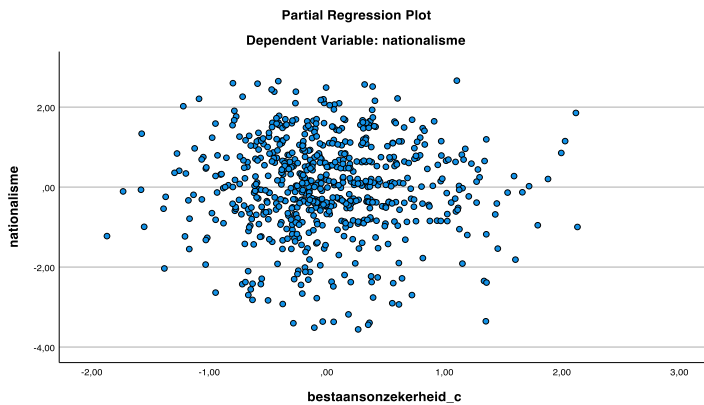

Uit de partiële regressieplots blijkt ook dat de lineariteit assumptie niet problematisch wordt geschonden. Sommige plots zijn iets schever verdeeld dan gewenst is, zoals ook waarneembaar is in het plot van bestaansonzekerheid en nationalisme in Figuur 3(a). Deze heeft een kleine afwijking naar rechts, maar er is verder geen duidelijk patroon te herkennen. Hetzelfde geldt voor de plot van opvoedsituatie en nationalisme (b), waar tevens geen patroon te zien is. De punten lijken redelijk goed verspreid te zijn over het plot. Om deze reden wordt de tweede assumptie als ongeschonden beschouwd.

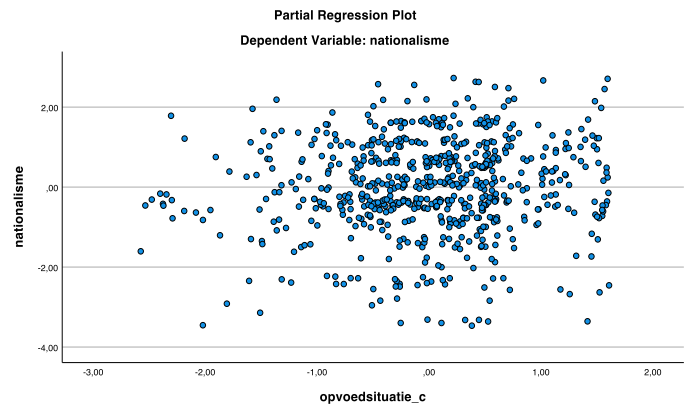
Figuur 2:

Partiële Regressieplots van Nationalisme en Bestaansonzekerheid (a) en Nationalisme en Opvoedsituatie (b)

a:

b:

3.1.3 Homoscedasticiteit

De derde assumptie kijkt naar de mate van homoscedasticiteit. Dit houdt in dat de standaarddeviatie van de residuen constant is voor alle waarden van de verklarende variabelen. Er is sprake van homoscedasticiteit wanneer het puntenaantal ongeveer gelijk is boven en onder de nullijn. Voor de controle van deze assumptie wordt tevens gekeken naar het residuenplot uit Figuur 1. De punten uit deze plot lijken voldoende willekeurig verspreid te zijn, er is geen sprake van een patroon. De punten die zeer buiten de wolk vallen, duiden op eventuele uitbijters, zoals eerder is vastgesteld. Deze worden nader onderzocht in de laatste paragraaf. Op grond hiervan wordt aangenomen dat ook aan deze assumptie wordt voldaan.

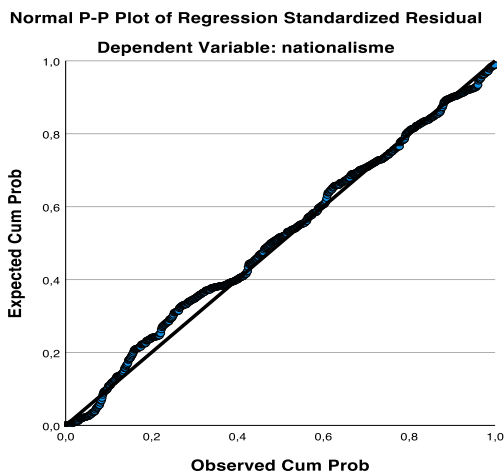
3.1.4 Normale verdeling van de residuen

De vierde assumptie controleert of de conditionele verdeling van de residuen normaal verdeeld is. Om dit vast te stellen, wordt gebruikgemaakt van Figuur 3, waarin de PP-plot en het histogram van de gestandaardiseerde residuen naar voren komen. In de PP-plot zien we dat de punten over het algemeen redelijk dicht op de lijn liggen. Er zijn een paar schommelingen te zien, waarbij de punten soms boven en soms onder de lijn liggen. Aan de linkerkant van de lijn is een tamelijk grote afwijking naar boven te zien. Dit wordt bevestigd door het histogram, die een aantal dalen aan de linkerkant laat zien. Dit wijst op een enigszins linksscheve verdeling. Omdat deze afwijkingen licht zijn, wordt echter geconstateerd dat de laatste assumptie niet geschonden is.

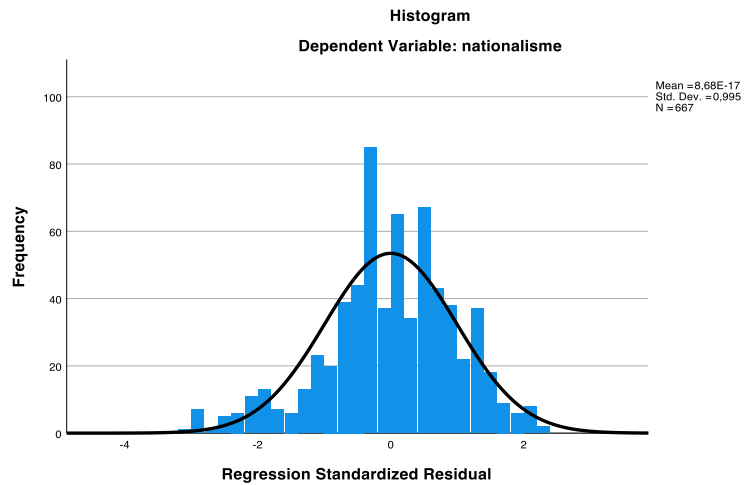
Figuur 3:

PP-plot van Gestandaardiseerde Residuen (a) en Histogram van Gestandaardiseerde Residuen (b)

a:

b:

3.2 Multicollineariteit

Naast de vier modelassumpties, wordt het eindmodel tevens gecontroleerd op multicollineariteit. Dit wil zeggen dat er (te) sterke samenhang is tussen de onafhankelijke variabelen, waardoor het belang van de variabelen afzonderlijk van elkaar moeilijk te bepalen is. Bovendien kunnen de standaardfouten van de regressiecoëfficiënten groter worden, wat zorgt voor onnauwkeurigheid. Voor de controle maak ik gebruik van de *Variance Inflation Factor (VIF)*. Deze geeft aan in hoeverre de variantie van een variabele toeneemt, wanneer deze sterker samenhangt met een andere variabele. De scores zijn weergegeven in Tabel 3. Bij de beoordeling van deze scores wordt uitgegaan van *VIF*-scores die lager zijn dan 2, om aan te duiden dat er geen sprake is van multicollineariteit in een ernstige mate. Tabel 3 laat zien dat geen enkele variabele een hogere score heeft dan 2 ($VIF_{\text{geslacht}} = 1.032$; $VIF_{\text{leeftijd}} = 1.084$; $VIF_{\text{opleidingsniveau}} = 1.091$; $VIF_{\text{bestaansonzekerheid}} = 1.066$; $VIF_{\text{opvoedsituatie}} = 1.013$; $VIF_{\text{Bx0}} = 1.002$). Hieruit kan concludeer ik dat er geen sprake is van problematische multicollineariteit en dat de variabelen onderling dus niet méér samenhangen dan gewenst is.

3.3 Uitbijters

3.3.1 Controle

Uit de assumptiecontrole is gebleken dat er aanwijzingen zijn voor een aantal observaties in de dataset die extreme waarden hebben, en daarmee afwijken van de andere observaties. Om vast te stellen of deze observaties invloed hebben op de resultaten van de analyse, worden de gestandaardiseerde en gestudentizeerde residuen, de *Leverage*-waarden, de *Cook's Distance* en de *DFFIT*-waarden berekend. Vervolgens worden de meest opmerkelijke observaties geselecteerd en verwijderd, en voer ik opnieuw een lineaire regressieanalyse uit aan de hand van Model 4, het volledige model. Er volgt een uiteenzetting van deze handelingen en de daaruit voortkomende resultaten, met bijbehorende syntax en output.

Syntax:

```
*ID-NUMMERS GEVEN AAN OBSERVATIES.  
COMPUTE ID=$CASENUM.  
EXECUTE.  
  
*UITBIJTERS / INVLOEDRIJKE PUNTEN GRAFISCH BEKIJKEN.  
GRAPH  
  /SCATTERPLOT(BIVAR)=LEV_1 WITH COO_1  
  /MISSING=LISTWISE.
```

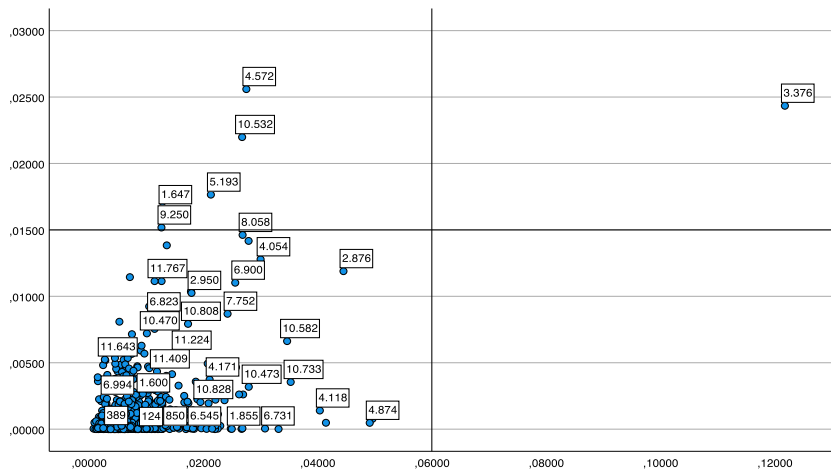

Allereerst is gekeken naar de gestandaardiseerde en gestudentizeerde residuen. Deze hebben allebei een interval met -3 als ondergrens en 3 als bovengrens. Wanneer observaties buiten dit interval vallen, worden deze als uitbijters bestempeld. Dit geldt alleen voor de observatie met ID-nummer 10037. Vervolgens zijn de Leverage-waarden bekeken. Deze waarden geven aan in hoeverre een observatie aan het gemiddelde van de andere geschatte parameters trekt. Een observatie die ver van het gemiddelde af ligt, heeft tevens een hogere Leverage-score. Een observatie is een uitbijter wanneer de vuistregel geschonden wordt ($h_i > 3 * 7 / 667 = 0.031$). In totaal zijn dat vier observaties, met ID-nummers 3146, 10733, 10582 en 1827. Voor de Cook's Distance-waarden geldt ook een vuistregel die bepaalt of een observatie een uitbijter is ($CD > 4 / 667 = 0.006$). 27 observaties overschrijden deze grens en kunnen enige invloed hebben op de resultaten. Wanneer een score hoger is dan 1, wordt deze beschouwd als een extreme waarde. Daar is echter geen sprake van in deze analyse. Tot slot wordt gekeken naar de *DFFIT*-waarden. De observaties met de hoogste *DFFIT*-waarden zouden ook mogelijke uitbijters kunnen zijn, want hoe hoger de *DFFIT*-waarde is, hoe groter het effect is dat die observatie heeft op de modelfit. De hoogste score komt van de observatie met ID-nummer 4054, deze is 0.063.

Om de observaties met extreme Leverage- en Cook's Distance-waarden duidelijker in kaart te brengen, weergeeft Figuur 4 een spreidingsdiagram. Daaruit blijkt dat alleen de observatie met ID-nummer 3376 de grenzen van zowel de Leverage, als de Cook's Distance overschrijdt. Een aantal observaties scoren bovendien redelijk hoog op de Cook's Distance, zoals ook eerder is vastgesteld. Dit zijn de observaties met ID-nummers 4572, 10532, 5193, 1647 en 9250. Observatie 8058 ligt zeer dicht tegen de grens van de Cook's Distance aan.

Figuur 4:

Spreidingsdiagram van Leverage ($h_i > 0.031$) en Cook's Distance ($CD > 0.006$)

3.3.2 Lineaire regressieanalyse zonder uitbijters

Om de daadwerkelijke invloed van de uitbijters te bepalen, wordt de lineaire regressieanalyse opnieuw uitgevoerd, zonder deze observaties. De volgende observaties met ID-nummers zijn van de analyse uitgesloten: 3376, 4572, 10532, 5193, 1674, 9250 en 10037. Deze schenden de vuistregels van de Leverage en de Cook's Distance. De laatstgenoemde valt buiten het interval van de gestandaardiseerde en gestudenteerde residuen. Observatie 8058 is tevens uitgesloten, omdat deze zeer dicht op de grenswaarde van de Cook's Distance zit. De bijbehorende syntax en output is hieronder weergegeven.

De lineaire regressieanalyse zonder de uitbijters laten een aantal zeer kleine veranderingen zien in de resultaten. Zo is het negatieve effect van bestaansonzekerheid op nationalisme in Model 2 groter geworden: met uitbijters is dit effect -0.046 ($b = -0.046$; $p = 0.537$) en zonder de uitbijters is deze -0.064 ($b = -0.064$; $p = 0.392$). Het effect blijft zeer zwak en tevens niet significant. In beide analyses is er dus geen concrete ondersteuning gevonden voor de eerste hypothese. Daarnaast is het effect van de interactievariabele in Model 4 iets kleiner geworden zonder de uitbijters: de oorspronkelijke analyse gaf een helling van -0.280 ($b = -0.280$; $p = 0.002$) en de herhaalde analyse laat een helling van -0.251 zien ($b = -0.251$; $p = 0.010$). De afname is echter zeer klein. Beide effecten zijn significant ($p < 0.05$) en ondersteunen de tweede hypothese. De overige effecten in Model 4 blijven zo goed als gelijk.

Daarnaast is de proportie verklaarde variantie van het oorspronkelijke volledige model gedaald ten opzichte van het model met de uitbijters ($R^2 = 0.027$ naar $R^2 = 0.024$). Dit betekent dat het model zonder de uitbijters de afhankelijke variabele nationalisme iets minder goed kan voorspellen dan het model met deze observaties. Omdat de proportie verklaarde variantie al zeer laag was in de analyse met de uitbijters, is dit een redelijk grote verandering. De gecorrigeerde proportie verklaarde variantie van Model 1 en Model 2 geven bovendien een negatieve eenheid aan (gecorrigeerde $R^2 = -0.002$; gecorrigeerde $R^2 = -0.003$). De modellen worden dus minder goede voorspellers van nationalisme wanneer de uitbijters worden weggelaten.

Naast de verslechtering van het voorspelvermogen van Model 4, geven de resultaten uit de lineaire regressieanalyse zonder de uitbijters geen significante veranderingen in de resultaten weer, in vergelijking met de oorspronkelijke resultaten. De uitbijters lijken verder geen significante invloed uit te oefenen op de resultaten en de hypothesetoetsing. Op grond hiervan besluit ik om de uitbijters in de dataset te laten en de oorspronkelijke resultaten te hanteren.

Syntax:

```
*MEEST INVLOEDRIJKE PUNTEN / UITBIJTERS UIT DE DATASET HALEN.  
USE ALL.  
COMPUTE filter_$= (pu20a_m = 202001)  
& (cb12a_m = 201207 | cb12a_m = 201208)  
& (ci191_m = 201906 | ci191_m = 201907)  
& (positie = 1)  
& (herkomstgroep = 0 | herkomstgroep = 101 | herkomstgroep = 201 |  
herkomstgroep = 202)  
& (ID ~= 3376) & (ID ~= 4572) & (ID ~= 10532) & (ID ~= 5193) & (ID ~= 1674)  
& (ID ~= 9250) & (ID ~= 8058) & (ID ~= 10037).  
VALUE LABELS filter_$ 0 'Not Selected' 1 'Selected'.  
FORMATS filter_$ (f1.0).  
FILTER BY filter_$.  
EXECUTE.
```

*OPNIEUW HIERARCHISCHE LINEAIRE REGRESSIEANALYSE VAN MODEL 4, ZONDER UITBIJTERS / INVLOEDRIJKE PUNTEN.

REGRESSION

```

/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS CI(95) R ANOVA COLLIN TOL CHANGE ZPP
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT nationalisme
/METHOD=ENTER leeftijd_c opleidingsniveau_c geslacht_nieuw
/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c leeftijd_c opleidingsniveau_c
geslacht_nieuw
/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c opvoedsituatie_c leeftijd_c
opleidingsniveau_c geslacht_nieuw
/METHOD=ENTER bestaansonzekerheid_c opvoedsituatie_c BxO leeftijd_c
opleidingsniveau_c
geslacht_nieuw.

```

Output:

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	Change Statistics			Sig. F Change
						F Change	df1	df2	
1	,049 ^a	,002	-,002	1,16023	,002	,531	3	656	,661
2	,059 ^b	,004	-,003	1,16046	,001	,733	1	655	,392
3	,119 ^c	,014	,007	1,15509	,011	7,110	1	654	,008
4	,156 ^d	,024	,015	1,15011	,010	6,677	1	653	,010

a. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c

b. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c

c. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c

d. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, BxO

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2,144	3	,715	,531	,661 ^b
	Residual	883,060	656	1,346		
	Total	885,204	659			
2	Regression	3,130	4	,783	,581	,676 ^c
	Residual	882,074	655	1,347		
	Total	885,204	659			
3	Regression	12,617	5	2,523	1,891	,094 ^d
	Residual	872,587	654	1,334		
	Total	885,204	659			
4	Regression	21,449	6	3,575	2,703	,013 ^e
	Residual	863,755	653	1,323		
	Total	885,204	659			

a. Dependent Variable: nationalisme

b. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c

c. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c

d. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c

e. Predictors: (Constant), geslacht_nieuw, opleidingsniveau_c, leeftijd_c, bestaansonzekerheid_c, opvoedsituatie_c, BxO

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95,0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error				Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)	4,436	,055		81,122	,000	4,328	4,543					
	leeftijd_c	-,001	,004	-,009	-,228	,820	-,008	,006	,002	-,009	-,009	,935	1,070
	opleidingsniveau_c	-,030	,032	-,037	-,929	,353	-,092	,033	-,034	-,036	-,036	,936	1,068
	geslacht_nieuw	-,087	,097	-,035	-,894	,371	-,278	,104	-,033	-,035	-,035	,995	1,005
2	(Constant)	4,431	,055		80,672	,000	4,324	4,539					
	leeftijd_c	-,001	,004	-,006	-,151	,880	-,008	,007	,002	-,006	-,006	,927	1,078
	opleidingsniveau_c	-,033	,032	-,042	-,1031	,303	-,096	,030	-,034	-,040	-,040	,921	1,086
	geslacht_nieuw	-,073	,099	-,030	-,745	,457	-,267	,120	-,033	-,029	-,029	,969	1,032
	bestaansonzekerheid_c	-,064	,074	-,034	-,856	,392	-,209	,082	-,033	-,033	-,033	,944	1,059
3	(Constant)	4,427	,055		80,931	,000	4,320	4,534					
	leeftijd_c	,000	,004	-,003	-,071	,943	-,008	,007	,002	-,003	-,003	,927	1,079
	opleidingsniveau_c	-,030	,032	-,038	-,929	,353	-,093	,033	-,034	-,036	-,036	,920	1,087
	geslacht_nieuw	-,061	,098	-,025	-,624	,533	-,254	,132	-,033	-,024	-,024	,967	1,034
	bestaansonzekerheid_c	-,047	,074	-,025	-,634	,526	-,193	,099	-,033	-,025	-,025	,938	1,066
	opvoedsituatie_c	,152	,057	,104	2,667	,008	,040	,264	,109	,104	,104	,988	1,012
4	(Constant)	4,415	,055		80,761	,000	4,308	4,522					
	leeftijd_c	,000	,004	-,002	-,062	,951	-,007	,007	,002	-,002	-,002	,927	1,079
	opleidingsniveau_c	-,032	,032	-,040	-,1004	,316	-,095	,031	-,034	-,039	-,039	,919	1,088
	geslacht_nieuw	-,059	,098	-,024	-,600	,549	-,251	,133	-,033	-,023	-,023	,967	1,034
	bestaansonzekerheid_c	-,037	,074	-,020	-,505	,614	-,183	,108	-,033	-,020	-,020	,935	1,069
	opvoedsituatie_c	,156	,057	,107	2,741	,006	,044	,267	,109	,107	,106	,987	1,013
	BxO	-,251	,097	-,100	-,2,584	,010	-,441	-,060	-,098	-,101	-,100	,995	1,005

a. Dependent Variable: nationalisme

Bijlage 4

In deze bijlage wordt besproken op welke manier en om welke reden er gebruik is gemaakt van AI-software binnen dit onderzoek. Ik heb specifiek gebruikgemaakt van *ChatGPT*.

Voor het schrijven van de abstract, inleiding, methoden, resultaten (behalve de hypothesetoetsing), literatuurlijst en bijlagen heb ik geen gebruikgemaakt van AI-software.

In de beginnende fase van het Bachelorwerkstuk, tijdens het schrijven van het theoretisch kader, heb ik een aantal keer gebruikgemaakt van *ChatGPT*. Ik had moeite met het schrijven van de theorie achter het hoofdeffect en het moderatie-effect, omdat met name nationalisme een veelzijdig concept is dat op veel verschillende manieren wordt onderzocht. Ik heb *ChatGPT* daarom om brede suggesties gevraagd voor mogelijke mechanismen die achter de effecten zouden kunnen zitten. Hierbij heb ik niet gespecificeerd welke soort nationalisme in mijn onderzoek centraal stond. Een prompt die ik heb ingestuurd is bijvoorbeeld: 'Bestaansonzekereren hebben sterkere nationalistische opvattingen dan bestaanszekeren. Wat zijn redenen hiervoor?' Dit stuurde mij de ethnocentrische kant op, waarbij het vooral ging over haatgevoelens naar mensen met een andere etniciteit, vanwege een strijd om middelen. Ook werd politieke ontevredenheid als antwoord gegeven. Geen van de suggesties kwam echter overeen met wat ik precies wilde onderzoeken en heb ik als onbruikbaar geacht. Door dieper in de literatuur te duiken en door met anderen te overleggen over de achterliggende mechanismen, kon ik aan de slag met de Sociale Identiteitstheorie voor het hoofdeffect. Hier vloeide het moderatie-effect geleidelijk uit. Van het gebruik van AI-software in het theoretisch kader is dus uiteindelijk niets overgebleven.

Voor de resultaten, specifiek de hypothesetoetsing, heb ik AI-software ingezet, omdat ik moeite had met het begrijpen van het gevonden interactie-effect. Ik vond het lastig om te bevatten wat precies het omgekeerde effect betekende. Voorafgaand aan het gebruik van *ChatGPT*, heb ik de regressievergelijking uitgerekend voor een hoge en lage score op de opvoedsituatie. Hier heb ik vervolgens een figuur van getekend (tijdens een BAW-bijeenkomst), waardoor ik zelf een (voorzichtige) interpretatie kon geven. Om er zeker van te zijn dat het klopte, heb ik *ChatGPT* gevraagd of mijn interpretatie, op basis van de regressievergelijkingen, juist was. Dit bleek zo te zijn. Om mijn eigen begrip te vergroten, heb ik tevens gevraagd om de interpretatie op verschillende manieren uit te leggen. Zo heb ik bijvoorbeeld gevraagd wat het effect betekent wanneer mensen bestaanszeker worden, in plaats van bestaansonzeker. Dit gaf mij een groter begrip van de bevindingen.

Voor de conclusie en discussie heb ik gevraagd om suggesties voor vervolgonderzoek specifiek op basis van mijn speculatieve verklaring voor de onverwachte bevinding. Hier kwam echter onbruikbare informatie uit. Zo kreeg ik suggesties over longitudinaal onderzoek en cross-sectioneel onderzoek. Dit kunnen over het algemeen goede ideeën zijn, maar voor vervolgonderzoek op basis van mijn verklaring, is dit te algemeen en daardoor minder interessant. Ik heb hier verder niets mee gedaan.

Omdat AI-software een steeds grotere rol speelt in onze samenleving, en dus ook in de wetenschap, is het van belang om er goed mee om te kunnen gaan. Als wetenschappelijk onderzoeker, vond ik het tijdens het uitvoeren van dit onderzoek zeer belangrijk om er nauwkeurig en instrumenteel mee om te gaan. Ik merkte dat ik aan het begin van het onderzoek nog niet helemaal wist hoe ik het goed kon inzetten, met name omdat de informatie die *ChatGPT* verstrekt, grotendeels ongegrond is. Ik had daarom al vrij snel door wat voor mij bruikbare en ondersteunende informatie was en wat niet. Na de poging voor het theoretisch kader, heb ik het gebruik van *ChatGPT* daarom zo goed als volledig afgestaan. Uiteindelijk heb ik de AI-software dus alleen gebruikt om mijn eigen begrip van de resultaten te vergroten.

[Het plan was om mijn specifieke prompts hier bij te voegen, maar op de dag voor de inleverdatum is de website gecrasht en kan ik er niet meer bij (zie de screenshot hieronder). Ik weet dus niet meer zeker wat ik precies heb gevraagd. Ik hoop toch voldoende informatie gegeven te hebben over mijn AI-gebruik]

ChatGPT is at capacity right now

[Get notified when we're back](#)